

תולדות

ה' תשע"ב

כתובת:

oravs@walla.co.il

אורח וידתא

לע"נ הגאון רבי שלום בן הג"ר אברהם אביש מרדכי הלוי אייזען זצוק"ל
גלב"ע כ"ח חשוון תשמ"ט

לע"נ האה"ח צפורה הדסה ב"ר אברהם ברוך ת.ג.צ.ב.ה.

==|| ברכת יצחק ||==

(א) ויהי כי זקן יצווק ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני: (ב) ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי: (ג) ועתה שא נא כלך תלך וקשתך וצא השדה וצודה לי צודה ציד: (ד) ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות: (ה) ורבקה שמעת בדבר יצווק אל עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא: (ו) ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אזיך לאמר: (ז) הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה ואברככה לפני יקוק לפני מותי: (ח) ועתה בני שמע בקלי כאשר אני מצוה אתך: (ט) לך נא אל הצאן וקוז לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: (י) והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפני מותו: (יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אזוי איש שער ואנכי איש זולק: (יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיני כמותעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה: (יג) ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קוז לי: (יד) וילך ויקוז ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו: (טו) ותקוז רבקה את בני עשו בנה הגדול הזומדת אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן: (טז) ואת ערת גדיי העזים הלבוישה על ידיו ועל זולקת צואריו: (יז) ותתן את המטעמים ואת הלזום אשר עשתה ביד יעקב בנה: (יח) ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני: (יט) ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בברך עשיתי כאשר הברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידו בעבור תברכני נפשך: (כ) ויאמר יצווק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יקוק אלהיך לפני: (כא) ויאמר יצווק אל יעקב גשה נא ואמשך בני האתה זה בני

עָשׂוּ אִם לֹא: (כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיְמַשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִזְדַּיִם יָדָי עָשׂוּ: (כג) וְלֹא הִפְּיִרוּ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּיְדֵי עָשׂוּ אֲזוּזֵי שְׁעָרַת וַיְבָרְכֵהוּ: (כד) וַיֹּאמֶר אֲתָה זֶה בְּנִי עָשׂוּ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי: (כה) וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִּי וְאֶכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי וַיִּגַּשׁ לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ זֶיֶן וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גֵּשָׁה נָא וּשְׁקָה לִּי בְּנִי: (כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁקָה לוֹ וַיִּרְוֹחַ אֶת רִיזוֹ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיזוֹ בְּנִי כְּרִיזוֹ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ יְקֹנֶךָ: (כח) וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב הַצֶּן וְתִירֹשׁ: (כט) יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ לְאֲמִים הִנֵּה גְבִיר לְאֲזוּיֶךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֹת אֲרָרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: (ל) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרְךָ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אֵךְ יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעָשׂוּ אֲזוּזֵי בָּא מִצֵּידוֹ: (לא) וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטַּעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצֵּיד בְּנִי בְּעָבוּר תִּבְרַכְנִי נַפְשֶׁךָ: (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אֲתָה וַיֹּאמֶר אָנֹכִי בֶּנְךָ בְּכִרְךָ עָשׂוּ: (לג) וַיִּזְרַח יִצְחָק וַיִּזְרַח גְּדֻלָּה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֲפֹאֵה הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וְאֶכְלֵ מִכָּל בְּטָרָם תִּבּוּא וְאֶבְרַכְהוּ גַם בָּרוּךְ יְהִי: (לד) כִּשְׁמֹעַ עָשׂוּ אֶת הַדְּבָרִים אָבִיו וַיִּצְעַק צָעֶקָה גְּדֻלָּה וּמְרָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אָנֹכִי אָבִי: (לה) וַיֹּאמֶר בָּא אֲזוּיֶךָ בְּמִרְבֵּה וַיִּקְוֹ בְּרַכְתֶּךָ: (לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פַעַמִּים אֶת בְּכִרְתִּי לְקֹזֹ וְהִנֵּה עֵתָה לְקֹזֹ בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶצְלָתָ לִי בְּרַכָּה: (לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעָשׂוּ הֵן גְּבִיר שְׁמֹתָיו לָךְ וְאֵת כָּל אֲזוּזֵי נַתַּתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סִמְכַתִּיו וּלְכָה אֲפֹאֵה מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: (לח) וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֶל אָבִיו הַבְּרַכָּה אֲזוּת הוּא לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם אָנֹכִי וַיִּשָּׂא עָשׂוּ קֹלוֹ וַיִּבְרַךְ: (לט) וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יְהִי מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל מֵעַל: (מ) וְעַל זֶרְבַּךְ תִּזְוִיָּה וְאֵת אֲזוּיֶךָ תַעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקֶּתְ עָלוֹ מֵעַל צֹאנֶיךָ: (מא) וַיִּשְׁטֹם עָשׂוּ אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עָשׂוּ בְּלָבוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִל אָבִי וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אֲזוּזִי:

שאלות:

(א) וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק צִיִּב הֲלֹא הִיָּה יִצְחָק צַעִיר לַיָּמִים בִּיחַס לַיָּמִים הַאֲבוֹת, שֶׁהָרִי לַפִּי חֲשׁוֹנוֹם שֶׁל חַז"ל הִיָּה בֶן ק"ג שָׁנִים בִּלְבַד. וְתִבְחָהֵן עֵינָיו מִרְאֵת צִיִּב מֵה שֵׁיכּוֹת בֵּין כַּחוֹת הַעֵינָיִם לַעֲנִין הַבְּרַכָּה, שֶׁלְכַאוּי רַק לַעֲנִין זָקֵנָה יֵשׁ שֵׁיכּוֹת שֶׁלְכֵן רּוֹצֵה לְבַרְכוּ טֶרֶם מוֹתוֹ. וַיִּקְרָא אֶת עָשׂוּ לְכַאוּי הִיל"ל וַיִּקְרָא לַעֲשׂוּ בְנוֹ וְלֹא 'אֲתִי עָשׂוּ. בְּנֹו הַגְּדֹל צִיִּב מִדּוֹעַ מוֹדַגֵּשׁ שֶׁהוּא בְנוֹ הַגְּדוֹל. כַּמוֹ"כ מִדּוֹעַ לֹא נֹאמֵר בְּנוֹ הַבְּכוֹר כַּפִּי סִבְרַת יִצְחָק בַּעַת הַהִיא. וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַגִּנִּי שְׁאֵלָה וְתִשׁוּבָה זֹו צִיִּב, מִדּוֹעַ לֹא אֵמֵר לוֹ מִיֵּד אֵת תּוֹכֵן דְּבָרָיו דְּלַחֵן : (ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקֵנְתִי תִיבַת 'נֹא לְכַאוּי מִיּוֹתֶרַת. לֹא יִדְעָתִי יוֹם מוֹתִי: (ג) וְעֵתָה לְכַאוּי הִיל"ל בְּהִיפֵךְ שְׁתִיבַת עֵתָה תִבּוּא בְּסוּף, שֶׁכֵּל בְּקִשְׁתּוֹ הַלּוֹאֵת תִּהְיֶה עֵתָה. כַּמוֹ"כ ו' הַחִיבוֹר שֶׁל עֵתָה צִיִּב. שָׂא נָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשְּׂדֵה

ביקש לחם, ומדוע הביאה גם לחם. מה עוד שלכאורה זה יגרום שיצחק יחשוד שאינו עשו. **אָשֶׁר עֲשִׂתָּהּ** מדוע נזכר שהיא עשתם, שלכאוי אין בזה נפק"מ, וגם הוא מובן מדבריה לעיל שהיא תעשם מטעמים. **בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵהּ** מדוע נאמרה תיבת 'בנה' שהוא לכאוי מיותר, ומדוע לא נאמר הקטן כדלעיל ולהלן:

(יח) **וַיָּבֵא אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי מִי אֵתָּה בְּנֵי הַדִּיבּוּרִים צ"ב**, מדוע זה אמר לו אבי והוא שואלו מי אתה, היה לו להכנס ולומר מיד הנה המאכלים כאשר אותה נפשך, ומדוע נכנס עמו לשאלות ותשובות שיגרמו לשאול מי אתה. אדרבה בזה שיאמר מיד קום ואכול לא יכנס עמו לדו"ד. כמו"כ משמע שהיה ברור לו שהוא בנו, והוא רק שואלו מי אתה, ולכאוי מדוע שישתפק בדבר, ומדוע היה בטוח שהוא בנו ושמה איש אחר הוא לחלוטין : (יט) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו** מדוע נזכר אל אביו, הלא שם נמצא שם היה. **אָנֹכִי עֹשֶׂו בְּכַרְךָ** כבר שאלו וכי שיקר ליצחק חלילה. **עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי** מדוע לא אמר עשיתי כאשר דברת, ואילו באמרו אלי שיקר פעם שניה. **קוּם נָא שָׁבָה** מדוע מדבר בלשון בקשה ומבקש שישב, שדי באמרו קום ואכלה מצדי (וכמו שאמר עשו). **וְאֹכְלָה מִצִּידִי** מדוע לא אמר ואכלה מן המטעמים שעשיתי, ומדוע אמר לשון ציד ואינו נכון. **בְּעֵבֹר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךְ**: (כ) **וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל בְּנוֹ מַה זֶה מֵהַרְתָּ לְמִצְאָ בְּנֵי צ"ב** וכי מאי איכפ"ל שמיהר למצוא, אטו לא ידע שכך אופן הצידה שפעמים נקרה במהירות ופעמים לזמן רב. **וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יִקְוֶה אֶלְהֵיךָ לְפָנָי** גם תשובת יעקב צ"ב, מה תשובה היא זו : (כא) **וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב** מדוע נזכר אל יעקב ולא 'אל בנו' כמו שנזכר עד הנה. **גִּישָׁה נָא וְאִמְשֶׁךְ בְּנֵי הָאֵתָּה זֶה בְּנֵי עֹשֶׂו אִם לֹא צ"ב** מדוע נתעורר עתה לחשוב שוב שאינו עשו, כמו"כ תיבות 'אם לא' לכאוי מיותרות, שעיקר הברור הוא האם הוא עשו : (כב) **וַיֵּגֶשׁ יַעֲקֹב אֶל יַצְחָק אָבִיו** מדוע נזכר 'יצחק' ולא אמר ויגש אל אביו כבכל הפרשה. **וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הֲקָל קוֹל יַעֲקֹב וְהֵינִים יָדַי עֹשֶׂו** מדוע אמר זאת בקול שישמע הבן, הלא אם הוא עשו יכול הוא לכעוס, ואם הוא יעקב פשיטא שלא יכחיש כי הוא ניכר מצד קולו, ואם סבר שיש כאן ספק מדוע בירכו לבסוף : (כג) **וְלֹא הִבִּירוּ כִּי הָיוּ יָדָיו בְּיַדֵּי עֹשֶׂו אָחִיו שְׁעֵרָת וַיְבָרְכֵהוּ צ"ב** מה בירכו, ומדוע לא נכנס לכל הפחות לספק במה שהקול קול יעקב : (כד) **וַיֹּאמֶר אֵתָּה זֶה בְּנֵי עֹשֶׂו צ"ב** מדוע חזר ושאל, הלא אם שיקר כבר ב' פעמים מדוע לא ישקר פעם ג'. **וַיֹּאמֶר אָנִי תְּשׁוּבָת יַעֲקֹב** מתמיהה יותר, שאילו היה זה עשו באמת היה צועק ומתווכח ותמה מדוע אירע ספק בו, אבל עתה שהוא מקצר דיבורו שנראה שאינו רוצה שיהיה ניכר שאינו עשו, הלא מגביר את הספק. גם לאידך גיסא צ"ב מדוע סמך יצחק על דברים אלה מאחר שאדרבה הם מוכיחים שיעקב עומד לפניו ולא עשו : (כה) **וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִי וְאֹכְלָה מִצִּיד בְּנֵי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נִפְשִׁי** לכאוי אריכות דברים למותר, שדי באמרו הגישה לי ואוכל, ומדוע ממשיך שהוא ציד בנו ולמען תברכך נפשי. **וַיֵּגֶשׁ לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׂתֶּה כִּבְר שָׂאֵלוּ מִנִּיין לוֹ יין**, שהרי אמו נתנה לו רק לחם ומטעמים: (כו) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַצְחָק אָבִיו צ"ב** מדוע לא אמר ויאמר אליו גשה נא ושקה וכו', ומדוע מודגש 'יצחק אביו'. **גִּישָׁה נָא וּשְׁקָה לִי עֲנִין הַנְּשִׁיקָה צ"ב**. **בְּנֵי תִיבָה זֶה מִיּוֹתֶרֶת לְכָאוֹי**, שדי באמרו גשה ושקה לי : (כז) **וַיֵּגֶשׁ וַיִּשְׁק לוֹ וַיִּרַח אֵת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ צ"ב** האם ברכה אחרת היא או הברכה דלקמן. **וַיֹּאמֶר לְמִי אָמַר? רֵיחַ רֵיחַ בְּנֵי כְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכְו יִקְוֶה מִי הִיא הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכְו ה',** ואם קאי על השדה היל"ל אשר ברכה ה' : (כח) **וַיִּתֵּן כִּבְר שָׂאֵלוּ מִדּוּעַ פֶּתַח בּוֹי. לְךָ הָאֵלֵהִים** מדוע אמר שם אלקים ולא שם יקוק וכמ"ש אשר ברכו יקוק. **מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ** לכאוי אין כאן דברים מפורשים, ומה הכונה שיתברך מטל השמים ומשמני הארץ. **וְרֵב הֲגֵן וְתִירֵשׁ צ"ב** לשון רוב האמור כאן, האם על ריבוי או על גודל : (כט) **יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ לְאֲמִים** צ"ב הבדל הלשון בין עמים ללאומים, ומדוע כאן יעבודוהו וכאן ישתחוּ לו. לכאוי גם הסדר אינו מכוון, כי תחילה צריכים בני המשפחה הקרובים להיות כפופים אליו ושוב יהיו גם הרחוקים כפופים אליו ואילו כאן שינה להקדים הרחוקים לקרובים. (כמו"כ הקרי ושתחו צ"ב).

הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך צ"ב מדוע נקט לשון גביר ולא לשון מלכות ושררה יותר. עוד צ"ב מדוע כלפי אחיך אמר גביר ואילו לבני אמך אמר ישתחוו. עוד צ"ב שהלא לא היו לו עוד אחים לא מצד האב ולא מצד האם ומדוע נקט לשון רבים. ארריך ארוך ומברכיך ברוך לכאון היל"ל בהיפך שמברכיך ברוך ואוררך ארוך, כי טוב לאדם שיתברך מאשר יקולל. עוד צ"ב מדוע תפס רק אלו עשרת הברכות, האם אין ברכות נוספות בעולם, הנה בברכת כהנים מברכים וישמרך וישם לך שלום וכדו':

(ל) ויהי כאשר בלה יצחק לברך את יעקב מדוע נזכר שבירך את יעקב, שהיל"ל כאשר כלה יצחק לברכו. ויהי אך יצא יעקב מדוע נקט לשון רבים יצא יצא, ומדוע נאמר ויהי ב"פ. מאת פני יצחק אביו מדוע נאמר פני יצחק ולא מאת יצחק אביו. ועשו אחיו מדוע נזכר שהוא אחיו. בא מצידו: (לא) ויעש גם הוא מטעמים לשון גם' אינו מדוקדק, מחד גיסא אין צריך לאמרו, שדי באמרו ויעש מטעמים וכו', מאידך גיסא הלא המטעמים שהביא יעקב עשתה רבקה ולא יעקב. ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבור תברכני נפשך: (לב) ויאמר לו יצחק אביו מי אתה מדוע שאלו מי אתה ואחר כך חרד, היל"ל בהיפך מיד לחרוד ולהבין שיש כאן רמאות והספיקות שאחזו בו קודם לכן אכן מתאמתים. ויאמר אני בנך בכרך עשו מדוע האמין שעתה הוא עשו העומד לפניו ולא בהיפך, שמא יעקב ברצונו ברכות הביא עתה מטעמים לבקש ברכה לנפשו:

(לג) ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד מדוע חרד יצחק וגם חרדה גדולה עד מאד, הלא פשוט הוא שאם המתברך אינו עשו הרי שיעקב הוא המתברך. ויאמר מי אפוא הוא מדוע דיבר על המתברך בלשון זרות כאינו יודע מיהו, הלא ידע שהוא יעקב וכלשונו להלן בא אחיך במרמה. הציץ ציד ויבא לי ואכל מפל מהו ואוכל מכל, שהיל"ל ואוכל. בטקס תבוא ואברכהו לכאון היל"ל ואוכל ואברכהו בטרם תבוא, ואין התיבה במקומה. גם ברוך יהיה מדוע הוא מוסיף צער על צער באמרו גם ברוך יהיה: (לד) בשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אביו: (לה) ויאמר בא אחיך במרמה וקח ברכתך: (לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלתי לי ברכה: (לז) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני: (לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אביו וישא עשו קלו ויבך: כל המשא ומתן בין עשו ליצחק צ"ב, ויבוארו הדקדוקים בביאורים.

(לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: (מ) ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך:

ביאורים

הקדמה

לבאר הענין צריך להקדים כמה הקדמות, (א) יצחק הכיר את עשו היטב / ב. יצחק לא חשב לתת את א"י לעשו / ג. איזה ברכות רצה יצחק לתת / ד. כיצד חלו הברכות בטעות / ה. האיך גנב יעקב את דעת אביו):

א. יצחק הכיר את עשו היטב

זה פשוט שידע יצחק מהותו של עשו, וכמ"ש ותהיין מורת רוח וכו' וידע שלא מעשו ובניו יקום זרע אברהם הנבחר לאלקיו, כמו"כ משמע לי שהנאמר 'מטעמים כאשר אהבתי' יורה שרק בעבר היה אוכל את הציד של עשו, אבל אח"כ פירש מאכילת מטעמיו מחשש כשרות וגזל, וביארו חז"ל בפסוק שא נא תליך וכו' שלא תאכילני נבלה וטרפה, ושלא תאכילני גזלות וחמסים, (ואם בהמתו של רפבי לא אכלה טבל, כש"כ שיצחק אבינו לא אכל מאכלים שאינם ראויים לו, ולכן שוב לא אכל מצידו של עשו).

ב. יצחק לא חשב לתת את א"י לעשו

פשיטא שלא בא יצחק לתת לעשו את ברכת אברהם לירושת הארץ לו ולזרעו אחריו. גם שהרי לא אמר כי אם ויתן לך האלקים מטל השמים וכו' ולא נזכר בזה ירושת הארץ, ואם היה רוצה לברכו בברכת אברהם לקבל את א"י, היה די באמרו ויתן לך האלקים את ברכת אברהם ותו לא מידי, (ואם הכונה לברכת אברהם הרי עיקר חסר מן הספר¹). עוד פשוט הוא, שהרי זוהי ברית והבטחה אלקית, ואיך יוכל לתת את הברית במתנה. מי שהוא מוכשר לעבור בברית יעבור ומי שירצה לצאת הימנה ייצא הימנה, יעקב שרוצה להתדבק באלקיו יכנס בברית ועשו שמתאוה לחמסים וגזלות ונשותיו עע"ז ומסתמא גם בניו אחריו (כמ"ש לא תתחתן בס וכו' פן יסיר את בנד מאחרי), מה לו ולברית שבין המקום לאברהם. עוד פשוט, עפ"י מה שאמרו חז"ל שלא נימול עשו כלל, וחלק מהברית היא המילה ואיך יתכן שעשו יהיה הממשיך של 'ושמרו משמרת ה', ושל אברהם ששמר משמרתו מצותיו חוקיו ותורתיו.

ג. איזה ברכות רצה יצחק לתת

אמרו חז"ל (פסחים פח.) "לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית שנאמר ויקרא את שם המקום ההוא בית אל". ביאור הענין, כי היה הבדל גדול בין האבות כלפי מקום המקדש וכלפי האחיה בא"י. אברהם קראו הר, כמו שהר נראה למרחוק ורואה למרחוק, כך המליך את הקב"ה בעולם, אולם מרחוק נראה לו, ועדיין עבר עשרה נסיונות עד שנמצא לבבו נאמן והודיע שיש מנהיג לבירה, וזהו בהיותו זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, אז הוכח שאלקי אברהם הוא אלקי השמים והארץ, ונתקיימו בו הברכות של ריש לך לך ואברככה ואגדלה שמך וכו'. מכח זה גם היה החיבור שלו עם מקום המקדש באופן של הר, שראה את ההר מרחוק, ובהר השיג שה' רואה ויראים ממנו. גם אחיזת הארץ היתה באופן של ראייה, שהתהלך בארץ לארכה ולרחבה, וראה את הארץ מרחוק שה' אמר לו לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך, ואותה ראה מרחוק, (גם הלך בגלות ושב אליה, וזה כעין רואה ונראה, שלמרות שהלך לגלות ההשגחה העליונה השקיפה על מעשיו בגלותו להוכיח מלכים לבל יעשקוהו). אצל יצחק כבר היה דרגה עמוקה הימנה, שקראו שדה, מהותו של שדה בלה"ק הוא מקום זרע וצמיחה, המציאות שיצחק הוקרב ע"ג המזבח במקום ההוא, ודמו נשפך במקום, זוהי זריעה לעתיד, וזכות עקדת יצחק עומדת לעולם ומכחה מקריבים לפניו זבחי רצון לכפר, וכמ"ש חז"ל שעל ירך המזבח צפונה להזכיר עקדת יצחק. בזה תבין שאצל יצחק מצאנו נקודה חדשה בקנין הארץ, שהוא זרע בארץ ההיא וימצא מאה שערים, מה שלא מצאנו באברהם שזרע והצמיחה לו הארץ. סוג הקנין של יצחק בארץ ובמקום המקדש היא באופן של שדה. אצל יעקב היה קנין של בית, שהרי שכב במקום ההוא ובנה אבנים מראשותיו, וזהו הבית שנבנה שם, וכששב לא"י למקנהו עשה סוכות, היינו שבנה בתים לשבת שם. גם נאמר בו 'וישב יעקב' שמורה על הישיבה הקבועה ולא כשאר אבות שהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר. נמצא שג' הענינים של השייכות עם מקום המקדש, היה לו גם צורה כלפי החיבור וירושת הארץ.

¹ ועיין להלן בנספחים ביאור שיטת הקדמונים שבברכתו נתן את א"י. §

מלבד הברית שכרת ה' עם אברהם "אשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת" (כד, ז), הנה גם אברהם וגם יצחק הובטח להם ברכות פרטיות, ברכות המיועדות להם. כשנבדוק נמצאם עשרה ברכות, ששה זכה בהם אברהם וארבעה נוספים קיבל יצחק, וכמו שיבואר. אצל אברהם נאמר (יב, ב-ג) וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדַּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה: וְאֶבְרַכְהָ מִבְּרִיךְ וּמִקְלָלךָ אֲאֹר וְנִבְרַכְו בְּךָ כָּל מִשְׁפָּחֹת הָאֲדָמָה: לאחר העקדה כתיב (כב, יז-יח) כִּי בְרַכְךָ אֶבְרַכְךָ וְהִרְבָּה אֲרָבָה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וְיִרְשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֵיבֹי: וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: ולגבי יצחק כתיב (כה, יא) וְיָהִי אַחֲרֵי מוֹת אֲבִרְהָם וְיִבְרַכְךָ אֱלֹהִים אֶת יֶצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יֶצְחָק עִם בְּאֵר לַחֵי רְאִי: ולא נתבאר שם מה בירכו. עוד כתיב (כו, יב) וַיִּזְרַע יֶצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֹמָה וַיִּמְצָא בְּשָׂנָה הַחֹמָה מֵאָה שְׁעָרִים וַיִּבְרַכְהוּ ה': גם כאן לא נתבאר מה בירכו. עוד כתיב (כו, כד) וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' בְּלֵילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִרְהָם אָבִיךָ אֵל תִּקְרָא כִּי אֲתָךְ אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִיךָ אֶת זֶרְעֶךָ בְּעֵבוֹר אֲבִרְהָם עִבְדִּי:

נראה פשוט, שהמה עשרת הברכות שאמר יצחק ויתן לך האלקים וכו', מטל השמים וכו' עד ותירוש המה ברכות על יבול הארץ, וכבר הזכרתי למעלה שרק אצל יצחק מצאנו ענין זה של זריעת הארץ ואכילת צמחה, ומבחינה זו היא חלקו בקנין הארץ בחינת 'שדה' שהיא מקום זרע לאכילה, והמה הברכות שנאמר עליהם 'ויברכהו' ולא נתבאר מה ברכו, אלא שאתה למד מענינו, שכיון שזרע בארץ ההיא ברכו ה' שיצליח יבולו, ולמרות שהיה שנת רעב הנה צמחו על ידי טל השמים ושמני הארץ, ובזה היה לו רוב דגן ותירוש. ענין הבארות שהם ענין המים שרבו עמו לבסוף ברכו ה' בבאר שבע, וזוהי ברכת כי הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. (גם חז"ל במדרשם ביארו שדגן ותירוש הם בחורים ובתולות, כי הברכה בפרי הארץ היא גם בפרי הבנים, וכמ"ש בריך בניך בקרבך יען שחלב חטים ישביעך, הרי שהברכה של ופרינו בארץ מיתלא תליא בברכת הפירות בארץ).

אולם הברכות האחרות הוה גביר לאחיך וכו' הם הברכות שקיבל אברהם, וחלקם יצחק ביחוד כלפי ישמעאל, הנה ואגדלה שמך שזוהי הברכה של ישתחוו לך לאומים ויעבדוך עמים, וכן ונברכו בך כל משפחות האדמה, וגם יצחק קבלם בעת העקדה שירש זרעו את שער שונאיו, וימלכו על האומות, ונתברך יצחק ביחוד לאחר מות אברהם לקבל ברכות אברהם אלה. גם הברכה של גביר לאחיך וכו' היא הברכה של יצחק כלפי ישמעאל ולכן מיד לאחר שברכו ה' כתיב ואלה תולדות ישמעאל וכו'. עד הברכה של אורריך ארור שזוהי הברכה שנאמרה לאברהם מקללך אאור.

בזה תבין מאמר יצחק לעשו, 'ואברכהו גם ברוך יהיה', שברכו כל הברכות שלו ושל אברהם עד שגם ברכו את הברכה של מקללך אאור ומברכך ברוך, וממילא לא נשאר לו ברכה עבורו (רמב"ן).

לזאת תמצא שגם יעקב בשעה שברך את בניו נתן להם ממה שיש בידו 'ברכות' בירושה מאברהם ויצחק, והדרגה שהוא זכה לה בעצמו נתנה ליוסף בברכתו לבניו 'המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי'. גם בברכת יוסף תראה שאמר לו (מט, כה) מֵאֵל אָבִיךָ וַיַּעְזְרֶךָ וְאֶת שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרִכְתֵּי שְׁמַיִם מֵעַל בְּרִכְתֵּי תְהוֹמֹת רִבְעַת תַּחַת בְּרִכְתֵּי שְׂדֵיךָ וְנָחֵם: שזוהי ברכת ויתן לך מטל השמים וכו' (אבל ברכת גביר לאחיך וכו' נתן ליהודה ולכן אמר שם וישתחוו לך), ולזאת סיים (שם כו) בְּרִכְתֵּי אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בְּרִכְתֵּי הַזֵּכִי עַד תַּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם תִּהְיֶינָה לְרֵאשִׁי יוֹסֵף וּלְקַדְקַד נְזִיר אֶחָיו, שנתן לו את הברכות של הוריו יצחק ורבקה, שהם פעלו בצוותא רבקה בשלחה את יעקב ויצחק בברכה בפועל, ואותם נתן ליוסף. (ויוסף שטנו של עשו הוא, לכן זכה לחלק של ברכת יצחק, היינו החלק שהיה עשו צריך לקבל מצד שנתחדש ברכה ליצחק עצמו מלבד הברכה שירש מאברהם, ואילו יהודה קיבל את החלק של אברהם ודוק).

אפשר שחלקים אלו הם המכוונים בדברי חז"ל שזכו האבות ליבכל מכל כלי, שאברהם זכה ליבכלי היינו ששת הברכות האחרונות של יצחק, ואילו יצחק זכה ליבכלי והם ארבעת הברכות הראשונות ולכן זה לאכול עתה מטעמים כששת ימי הבריאה או כלעתיד לבוא, שכאן הטעימו הקב"ה מעין עה"ב, ויעקב זכה ליבכלי וכמו שאמר לעשו בפגישתם, ויהי לי שור וחמור שאינם מטל השמים ומשמני הארץ, והטעם הוא כי יש לי כל, שאיני צריך לברכת אבי אלא יש לי משמים דרגה וברכה לעצמי, ודוק.

הר"ן בדרשותיו (הדרוש החמישי) ונמשכו אחריו לדון בענין מפרשים רבים, דנו איך חלה הברכה למרות שהיה כאן טעות גמורה, והלא בנדריים נדר בטעות אינו נדר, (והתוס' קידושין מט: גדרו שלמרות שדברים שבלב אינם דברים, במקום שאין סהדי שכך הוא אין צריך כלל דברים והוי טעות דמוכת, וגם כאן לכאוי היה טעות ברורה, ומדוע חלה הברכה).

ונראה להוכיח, שהברכה חלה מכמה סיבות, א. גם אם יצחק לא ידע מי העומד לפניו, אולם ידע שהוא בנו, ובירכו על דעת שהוא בנו איזה מהם שיהיה. ב. קרוב לודאי שידע שיעקב הוא המתברך. ג. יצחק רצה לברך מצד תפילה או המשכת רחמים, אולם לבסוף היתה הברכה בגדר נבואה, וכמו שיתבאר.

סיבה א': אמרו חז"ל (ב"ר סה, יג) "תליך - אמר לו הרי הברכות תלויות, למאן דחמי ליה למתברכא, הוא מתברך". נראה לענ"ד שאין זה רק דרשא משום שנקט לחרב בלשון תליך, אלא שבא להסביר מהות דברי יצחק. שלכאורה תמוה, מאחר שעיקר המטרה היתה שיאכל מטעמים וכביאור הר"ן שהיה זה בשביל להכין את הנפש לנבואה, או כביאור המפרשים שהיה זה מעין שוחד לגוף שישכים לנפש ויהיה האדם באופן של שמחה ושלוה בברכתו, אם כן מה לו ליצחק לדרוש שילך לשדה ולצוד ציד ולהאריך בדבורים רבים כל כך, שיאמר לו הבא לי מטעמים ודי בזה. אלא ביאור הענין הוא, שאמר לו יצחק שהוא עושה לו נסיון לראות האם הוא ראוי לקבל את הברכות, וזה אם יקיים את כל הסימנים שהוא אומר לו. א. שישא את כלי זינו ולא יקח כלי זין מאחרים, וזה יוכיח שהציד הוא עבור עשו ועבור אביו יצחק על מנת לברכו, ב. שיצא לשדה לנסות לצוד ציד, ואם יזמין ה' לפניו ציד בע"כ מוכח שהוא המוכן לברכה, אבל אם לא יזמין ה' לפניו ציד הרי שאין הרצון האלקי לברכו, (אולי לכן תיבת 'ציד' כתובה 'צידה', היינו ציד שמוכח שהזמין ה' עבורו, ועיין העמק דבר), ג. שבהכנתו יזדמן שיהיו 'מטעמים' כאשר אהבתי, ולא סתם מאכלים, ד. 'והביאה לי ואוכלה', שייסיע הקב"ה בידו להביאם ולהאכילם את אביו, ובגמר הנסיון יתברר שהוא הראוי לברכה. מטעם זה אמר יעקב ליצחק 'כי הקרה ה' אלקיך לפני' שידע שזהו חלק מהנסיון, וגם הזכיר יצחק לעשו 'הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא' שמשמים נזדמן שכבר אכלתי ועתה אין לי אפשרות לאכול כלל, והיו המאכלים טעימים מאד וכביאור חז"ל על ואכל מכל שטעם בהם כל מעדני עולם. גם היה בזה הוכחה נוספת, שאכל 'בטרם תבוא', שהרי אך יצא יצא יעקב ונכנס עשו, ואם לא מתעכב שעה קלה לא היה מברך לנכנס ראשון, אלא שמשמים הוכיחו שאין הוא הראוי לברכה. לכן גם אמר יצחק תיבת 'לי' בענינים אלו, וצודה לי, ועשה לי, והביאה לי, היינו שבג' פעמים הוה חזקה ויהיו סימן ליצחק שהוא הראוי לברכה. גם האבן עזרא (פסוק מ') כתב שלא היה מוחלט אצלו למי לברך, עיי"ש.

סיבה ב': בדקדוק הפסוקים לכאוי מוכח שלמרות שבתחילה לא ידע יצחק מי הבא לפניו ומטעמים בידו, מכל מקום לבסוף ידע מי העומד לפניו, ובשעה שברכו בלב שלם בירכו, ועל דעת יעקב בירכו. כי בתחילה כתיב בעת שדיבר יצחק עם העומד לפניו 'בני', כי ידע שהוא בנו אלא שלא ידע איזה בן הוא. והנה מלבד שאלת הקדמונים שהרי סומא מותר באשתו משום טביעות קלא, הרי שלא ניתן להחליף בין שנים, שזה גופא משמע שידע מי העומד לפניו ומקרא ערוך הוא 'הקול קול יעקב', הנה מסתבר שהיה קולם קרוב ודומה, ומכל מקום לאחר שהאריך בדיבורו עמו ודאי הכיר בו. הנה עוד הוכחות יש בכך, שהרי יצחק עומד ותמה על כמה פרטים שלפניו, א' מה זה מהרת? שלפי חשבוננו לא היה שייך במציאות ללכת ולהביא ציד ולהכינו מטעמים במהירות גדולה כ"כ, ואכן לולי שבמטעמים אלו היו שנים שעשואה, שהוא הלך אל הצאן והיא התחילה להכין הנצרך להכנתו - לא היה שייך במציאות שיהיה כן, והראיה שרק יצא יצא יעקב ועשו נכנס, הרי שהיו צריכים מהירות גדולה ועשיית שנים. ב' שביקש שיגש למששו, ולדברי חז"ל שאמר שם שמים, או משום שהכיר את הקול ממש, או לדברי המפרשים שתוכן הדברים שדיבר בדרך כבוד וכדומה, מכל מקום מוכח שהיה תמוה לו מאד, ונתרחק ממחשבתו שזהו עשו. ג' עוד שאלו פעם שלישית האתה זה בני עשו? והנה תשובת יעקב מתמיהה מאד, שאילו היה זה עשו ודאי היה מתרתח כיצד אינו מכירו, ומדוע הוא מטיל ספק בדבר, ואילו יעקב משיב תשובה קצרה בתיבה אחת 'אני', ואיך יעלה על הדעת שזהו עשו. עוד שאלו המפרשים, שהרי גם על הצד שספק לפניו, שמחד גיסא הקול יעקב והידיים עשו, מחמת הספק היה לו להמנע מלברכו, וימתין שמא יחזור עשו מן השדה מצידו, או שמא יתברר באופן אחר, אבל מדוע זה מיהר לאכול ולברך. מלבד כל אלה, הנה גם הפסוקים מוכיחים, כי בתחילה נזכר בסתם 'בני' ואילו בבקשתו שרצונו למששו נאמר

ו'יאמר יצחק אל ליעקב גשה נא ואמושך', ונאמר 'ויגש יעקב אל יצחק', ומדוע נשתנה כאן שנזכר יעקב להדיא, ומדוע לא נאמר בפסוק 'ו'יאמר יצחק גשה נא ואמושך', או ו'יאמר יצחק גשה בני ואמושך', אלא שגמר יצחק בדעתו שהעומד לפניו הוא יעקב, ולכן אמר יצחק 'אל יעקב', וגם יעקב ניגש אל אביו על דעת שהוא יעקב.

אכן לאחר שהיו הידים ידי עשו לא הוכח בבירור שהוא יעקב, וחזר לספק ולכן אמר בני בסתם, לא שסבר שהוא אכן עשו, אלא שלא היה אפשרות להוכיח בצורה מוחלטת לאחד הצדדים, אבל רוב ההוכחות שהיו ליצחק מוכיחות שיעקב לפניו. גם היה ליצחק חזקה במה שבירר ג' פעמים האם עשו לפניו ומהתשובות והבירור לכאן עלה שעשו לפניו.

אבל יותר מסתבר שאו שידע בבירור שלכאן יעקב לפניו, או שהיו הדברים לפניו בספק גמור וכמחצה על מחצה, ובירך על דעת מי שמתברך, ובתנאי שהוא בנו.

סיבה ג': מדברי הכתובים ומדברי המפרשים ובראשם הר"ן, עולה, שיצחק רצה לברך מצד תפילה והמשכת רחמים, ולכן אמר 'תברכך נפשי', אולם בפועל חלה עליו רוח נבואה מאת ה' בעת הברכה. בזה יבואר ויתורץ הלא לא מצאנו בכל חיי יעקב שהברכה נתקיימה בו, ואילו בעשו ראינו שנתקיימו בו כל הברכות, ובמדרשים מבואר שברכות יעקב יתקיימו לעתיד לבוא, בעת שיהיה ה' למלך על כל הארץ, והלא דבר הוא. אלא שאם היה יעקב מקבל הברכות באופן של 'ברכה' היה מקבל את ברכות יצחק ואברהם בפועל והיו מתקיימים בו, אבל מאחר שנהפכו לנבואה, הנה הנבואה מתקיימת בזמן שהקב"ה מזמין להם את שעת קיומם. מטעם זה אמרה רבקה 'לפני ה'' וקשה שיצחק לא אמר כך כלל, אלא שאכן ידעה ברוה"ק שיעקב יתברך באופן של נבואה, ובזה יתבאר כמה וכמה ענינים המה להלן בפשטי הכתובים. נבואה אינה צריכה את דעתו של הנביא, והרי הנביא ככלי המשפיע מהכא להתם, ומעשי יעקב הועילו להכין את אביו לקבל הנבואה. כמו"כ יעקב עצמו זכה לדרגת 'כלי מצד עצמו, ולא היה צריך לברכות אברהם ויצחק עבור כך. יש עוד נפק"מ ביניהם, כי לברכה שהיא תפלה וכדומה, צריך שתהיה גם הכנה מצד המקבל, וגם מטעם זה ציוה יצחק לעשו להכין את המאכלים, שבכך יהיה ראוי לקבלת הברכה, ובזה יתחייב שיתברכו הידים שפעלו, אבל במה שנוגע לברכה נבואית, הנה אין לזה שייכות למקבל, כי ברכת שמים היא למי שיחפוץ, והמברך הוא רק כלי להוריד את השפע בפועל בעולם. לכן יעקב לא פעל כלום ואמו הכינה הכל, ורק הביאם לפניו לאכלם. אבל יצחק שחשב שיברך מצד המושג של ברכה, לכן עשה פעולות וגם ציוה לו לגשת ולנשקו לפעול בו הכנת מתברך.

ה. האיך גנב יעקב את דעת אביו

דע, שהיה מותר ליעקב לשקר ולרמות את אביו, וזאת לכמה טעמים: א. מאחר שהיה יצחק רוצה לברך את הראוי, וכמו שאמרו חז"ל עה"פ 'תליך' שהברכות תלויות ועומדות לראוי להן, הנה הוא טעה לחשוב שעשו הוא הראוי להם, אלא שבאמת יעקב היה הראוי להם, וכגון דא מצאנו בכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, שלמרות שכופין אותו אכן סהדי שניחא ליה בכפרה, ולכן נחשב לרצונו. כיו"ב הרוצה לברך את הראוי לברכות, ודאי שכגון דא כופין אותו לברך את הראוי להם, ולרצונו הוא. השקרים הם צורת הכפיה והרמאות להכריחו לעשות רצונו שלו, שהברכות יהיו לראוי להם. ב. מאחר שגם עשו רימה את אביו, כי כל הטעם שרצה לברכו במה שחשב שהוא ראוי להם נובע ממה שצד את אביו בפיו, הנה רמאות להציל מהרמאי מותר, וכגון דא נשבעין לאנסין וכיו"ב, לרמות את הרמאי להציל מרמאות, ובזה נאמר עם עקש תתעקש וכו'. ג. למרות שהיה מותר לשקר להדיא, מכל מקום דחקו חז"ל לשונו של יעקב לבארו באופן שאין בהם שקר ממש, אלא ש'אנכי' הוא יעקב ואילו 'עשו בכורך', 'עשיתי כאשר דברת אלי' בפעם אחרת, 'מציד' ממזוני (רבינו בחיי), ובשעת מישוש לא הוציא דיבור מפיו, ובשעה ששאלו האתה זה בני עשו רק השיב 'אני כמו 'אנכי'.

וכל הטעמים נצרכים, כי לבאר את עצם הענין איך היה מותר לגנוב את דעתו של יצחק, שלמרות שלא שיקר מכל מקום הטעה וגנב את דעת אביו, ואם השומע מבין שקר הרי כאן שקר גמור וגנבת דעת, לזה צריך את חלק א' שסו"ס זה היה עומק דעתו ורצונו. לבאר את פעולת רבקה לרמות את בעלה אנו נצרכים לחלק ב' להסביר שמותר לעשות רמאות להוציא מידי רמאות אחרת, וכגון דא

עבד איניש דינא לנפשיה. להסביר כיצד יכל יעקב במציאות לעמוד מול אביו ולהוציא שקר ממש מפיו, הלא 'אמת ליעקב, לזה צריכים את הביאור שלא היה כאן 'דיבור שקר' ממש להדיא.

ועתה נבוא בס"ד לביאורי הפסוקים, ויתבארו השאלות בס"ד, ויתבררו הענינים על פי ההקדמות הללו.

ביאור הפסוקים :

(א) וַיְהִי כִּי זָקַן יַצְחָק מִבּוֹאֵר בְּמִדְרַשׁ (ב"ר סט,ה) שאברהם ביקש שיהיה זקנה, כי עד זמנם לא היה ניכר בין זקן לצעיר בין אב לבנו, ואברהם ביקש זקנה, וכאן נתחדש אצלו ענין הזקנה, אם במראה אם בהרגשה ותשות הכח. וְתִכְהֶיז עֵינָיו מִרְאֵת בִּיאָרו חז"ל (שם) שיצחק ביקש שיקבל האדם יסורים טרם מותו למען ישוב בתשובה ויתכפר לו, ואמר לו הקב"ה בך אני מתחיל, ומעתה שהתחדש אצלו שני הענינים שהם הזקנה והיסורים, מכך השכיל בדעתו שקרב יום מותו², ולכן וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו לְהוֹדִיעוֹ, וכדלהלן. מלשון 'אתי' וכן ממה שהיה צריך לקראו, מוכח שלא היה עשו שכיח לפניו, וכפי שהיה לפניו בביתו, כי היה צריך לקראו מרחוק, וגם מבואר שלא קרא לו משום האהבה כלפיו אלא משום שהוא בְּנוֹ הַגָּדֹל שלא קרא לעשו, אלא את האדם שהוא עשו בנו הגדול. וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲנִי צורת שאלה ותשובה זו, היא האופן הראוי לדבר בין בני אדם, ומצאנו שגם הקב"ה בדברו לנביאיו עשה כן, וגם יעקב להלן בבואו אל אביו אמר 'אבי' ויצחק ענה 'הנני'. משמע שפירושו כך הוא, שאין פותחים בדברים עד שהאדם השני רוצה בכך, ולכן אמר לו 'בני' כלומר רצוני לדבר עמך, והוא ענה 'הנני' והוא מעין ב' תיבות 'הנה אני', הרי אני מקשיב ומוכן לקראתך, מטעם זה לא כתיב ויאמר 'לו' אלא 'אליו' היינו שפונה אליו : (ב) וַיֹּאמֶר, הֲנִי נָא זָקְנָתִי מאחר שהיה מיד בפתע פתאום, שהנה נתחדש שזה מקרוב קפצה עלי הזקנה, ולכך לֹא יִדְעָתִי יוֹם מוֹתִי³: (ג) וְעַתָּה שִׁזְקַנְתִּי וְכֹה עֵינִי וְלֹא יִדְעָתִי יוֹם מוֹתִי, ראוי להזדרז בדבר, ולכן שָׂא נָא - תיבה זו היא תיקון לשון, לשיטת הת"א היא כמו 'כעתי' שתרגם 'כען', היינו שימהר ויזדרז לעשות מיד לאחר האמירה, והיה ראוי שתבוא תיבה זו לאחר כל הדיבורים, אלא שבאה תמיד לאחר התיבה הראשונה של המשפט להורות שכל המשפט נאמר בניגון של מהירות וזריזות. או שפירושו 'לשון בקשה', ובא לאחר התיבה הראשונה של המשפט ללמד שכולו נאמר לשון בקשה⁴. נראה ששניהם נכונים, שאין זה ציווי של זירוז ולא בקשה סתם, אלא בקשת פעולה באופן שיזרז עצמו לענין (ד) בְּלִיךְ שֶׁהֵם תְּלִיךְ וְקִשְׁתְּךָ - החרב והקשת, והם 'כליך' שהם כלי האומנות התדירים גביך, ולכן אמר 'תליך' שהוא תלוי עליך תמיד. אפשר שבבואו אל אביו הסירם מפני כבודו לכן אמר לו 'ש'א נא' שיטלם, ואפשר שאמר לו 'ש'א נא' שרצה לבדקם האם כשרים הם לשחיטה⁵. וַיֵּצֵא הַשְּׂדֵה מִקוֹם הַפָּקֶד, ואל תיטול ממה שבידך, שאיני יודע האם הם גזולים אצלך או נעבד לע"ז או מוקצה, שהרי

² והנה במדרש כמה דעות מדוע כהו עיניו, עיין רבינו בחיי. ונראה שכל הטעמים מצטברים להבנת הענין, וכל טעם מסביר נקודה מסוימת בענין, 'מראות' במה שראו עיניו דבר שאינו צריך לראות, וזהו כסא הכבוד שראה בעת העקדה, אז נגזר עליו שיכהו עיניו, אולם לא נגזר אימתי יהיו. כשביקש יסורים לא היה נודע איזה יסורים יהיו, אולם סבב הקב"ה שהיסורים שיקבל יהיו על ראות דבר שלא היה רשות להסתכל שם, ולכן היו כעין יסורים עבור עוון, כי בלא זה לא היתה מתקיימת בקשתו. אולם עצם ראית פני שכינה היה קצת כאנוס לזמנו.

³ ובתרגום יונתן, שאמר לו שכעת מגיע הלילה של פסח, שבו שערי שמים פתוחים. כמו"כ האבן עזרא מדייק ממה שאמר ראה ריח בני כריח השדה, שהיה זה בחודש ניסן שבו האילנות מלבלבים. גם ידוע שלכו"ע יצחק נולד ומת בחודש ניסן, נמצא שבהגיע ליום הולדתו, חשש שמא השלים שנותיו, ולכן לא ידעתי 'יום' מותי, היינו שמא היום הוא יום מותי. מטעם זה אמרה רבקה 'לפני מותי', כי סברה שכוונתו שהיום הוא היום המוות שלו, אבל הוא רק נתכוין שלא ידע האם בשנה זו ימות.

⁴ והטעם שאמר לו בלשון בקשה ולא בלשון ציווי, אולי כי כל הדברים האלה שיקח כליו ויצוד הם בקשה בעלמא, כי התכלית היא והבא לי מטעמים למען אברכך, ולכן אינם עיקר הענין, ויל"ע.

⁵ יש מקום להסביר טעם שני הכלים האלה, שעיקר הכלי היה החרב ובה המית, אלא שהקשת נועדה לפגוע ברגלי הצבי שלא יברח, ולכן נתברך על חרבך תחיה, שהוא עיקר הכלי. [אולם בפשטות הקשת גם היא חרב, אלא שהיא חרב הנשלחת למרחוק, ושם החרב המביאה חורבן בעולם אין בה הבדל כיצד היא הורגת].

היו נשיו עע"ז, אלא צא קח חיה טהורה לגמרי. ולמבואר בהקדמה היה זה גם בחינה ונסיון האם ראוי הוא לברכות⁶. וְצוּדָה לִי הֵינּוּ חֵיהָ הַרְאוּיָה לִי, שתהא טהורה וגם הקפיד שיהיה ציד⁷ וְצוּדָה לִי וְצוּדָה לִי מִן הַחֲמִס (וכמ"ש במדרש סה, יג בפסוק הבא, שהלך עשו לצוד ציד להביא, שאם יצליח יביא מן הציד ואם לו 'יביא' ממה שבידו מהחמסים וגזילות) : (ד) וְעָשָׂה לִי שִׁיכִינִס בְּכָלִים כְּשָׂרִים וְטַהוּרִים מִכָּל טוֹמְאָה וְחֹשֶׁשׁ ע"ז, כפי הראוי ליצחק אבינו, ולפירושי בהקדמה היה זה סימן נוסף אם הוא ראוי לברכה. מְטַעְמִים בְּאִשׁוֹר אֶהְבֵּתִי הֵינּוּ כְּמִטְעָמִים שֶׁאֲכַלְתִּי בַעַת שֶׁהֵייתִי מִבִּיא לִי צִיד, בימים שיכלתי לסמוך על אכילתך. גם מאז שהלך לדור עם נשותיו לא אכל ציד וצלי אלא ממאכלי רבקה [ועיין להלן פסוק ט]. (ולדברי חז"ל שהסומא אינו נהנה מהמאכל, הרי הכונה שיהיו כעין מה שאהב בעודו חי ולא סומא). וְהֵבִיאָהּ לִי שִׁזְהוּ הַסִּימָן הַשְּׁלִישִׁי שֶׁגַם יִצְלִיחַ לְהַבִּיא, וְאִזְוּ וְאִכְלָהּ, ומשמע שיאכל גם אם לא יצטרך לאכילה זו, כי היה רק בְּעֵבֹר הַתְּבָרָכְךָ נִפְשִׁי שֶׁהִנֵּפֶשׁ תִּרְצָה לְהַכִּיר טוֹבָה וְלִבְרָךְ אֶת פּוֹעֵל הַמִּטְעָמִים הָאֵלֶּה. בְּטָרְם עַד שֶׁלֹּא אָמוּת, (ככל לשון טרם, שהוא בא על דבר שודאי יבוא והוא הולך ובא), לא שחשב שהנה מיד הולך למות, אלא שטרם יגיע העת ממש, וכחושש על הסימנים שאמר למעלה מדוע הוא מזדרז בברכות : (ה) וְרִבְקָה שָׁמְעַת לִשְׁוֹן הוּא, ונראה שלכן תרגם יונתן "ברוח קודשא", שהיא תדיר שומעת, ולפי"ז יתבאר צורת הפסוק 'וילך עשו השדה' - ששמעה ברוה"ק דיבור יצחק וגם ההמשך שוילך עשו השדה, וגם מוכח ממה שיעקב היה עמה באותה שעה ואילו הוא לא שמע דיבורים אלו. בְּדַבָּר יִצְחָק אֶל עֵשָׂו בְּנֵוֹ שֶׁלִּמְרוֹת שֶׁלֹּא יָדַע בְּבִירוֹר שֶׁעָשָׂו הוּא יִקְבַּל הַבְּרָכָה וְשֶׁהוּא הַרְאוּיָה לְבְּרָכָה, מִכָּל מְקוֹם הַקְּדִים אֶת עֵשָׂו וְגִילָה אֲזַנּוֹ עַל הָעֵנִין מִשּׁוֹם שֶׁהוּא 'בְּנוֹ', כִּי אוֹתוֹ אֶהֱבֶה וְלִכֵּן הוּא נִקְרָא עַל שְׁמוֹ בְּנוֹ. וְיִלְךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהַבִּיא עוֹד נִתְגַּלָּה לָהּ, שֶׁעָשָׂו לֹא מְקִיִּים אֶת צִוּוֵי אָבִיו, שֶׁלֹּא הִלָּךְ לְהַבִּיא לְאָבִיו וְכָל מֵה שֶׁדָּרַשׁ מִמֶּנּוּ עַל צוֹרֵת הַהַבָּאָה לוֹ, אֲלֵא הִלָּךְ בְּמִטְרָה לְהַבִּיא בְּמֵה שֶׁיִּעֲלֶה בְּצִידוֹ יִהְיֶה מֵה שֶׁיִּהְיֶה, וְלִכֵּן לֹא כָּתִיב 'וַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה', וְלֹא שֶׁנִּשְׂא כְּלוּ, וְנוֹסֶפֶה תִּיבַת 'לְהַבִּיא', לְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָשָׂה עַל דַּעַת אָבִיו אֲלֵא עַל דַּעַת עַצְמוֹ, בְּתַכְלִית לְהַבִּיא מִטְעָמִים לְקַחַת אֶת הַבְּרָכּוֹת, וְלֹא לְדַקְדֵק בְּכַשְׁרוֹתָם וְלֹא בְּשִׁבִיל לְקִיִּים רְצוֹנוֹ. טַעַם נוֹסֵף הֵיךְ בְּמֵה שֶׁרוּה"ק גִּילָה לָהּ הִלִּיכָת עֵשָׂו לְשָׂדֶה, כִּי בִּלֹּא זֶה יֵשׁ מְקוֹם חֹשֶׁשׁ שְׁמָא תוֹךְ בְּרַכַּת יִצְחָק לִיעֲקֹב יְבוֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁרוּה"ק יוֹדַעַת הִיא הִלִּיכָתוֹ בְּשָׂדֶה, מִמִּילָא תוֹכֵל לְסִיַּע בְּעֵינֵי שֶׁלֹּא יְבוֹא בַעַת הַבְּרָכָה:

(ו) וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנָהּ שֶׁהִיא 'אוֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב' וְלִכֵּן הוּא 'בְּנָהּ', וְהִי מְזוּמָן אֲצֵלָה, כִּי הִי דָר עִם הַצְּדִיקִים וְלֹא כְּעָשָׂו שֶׁהִלָּךְ לְדוֹר עִם בְּנוֹת כְּנַעַן, לְאָמֹר: הִנֵּה שָׁמְעֵתִי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֵשָׂו אָחִיךָ 'הִנֵּה' עֵתָה נִתְחַדֵּשׁ לִי שְׁמִיעַת דְּבָרֵי אָבִיךָ, וְאִם בְּרוּה"ק שְׁמַעָה נִתְכַּוְּנָה לּוֹמֵר שְׁמִשְׁמִים בְּאוֹ הַלוֹרוֹת לְפַעוֹל בְּעֵינֵי, וְאִם הַכּוֹנֵה שְׁשִׁמְעָה בְּאַהֲלָהּ, הִנֵּה מִשְׁמִים זִמְנֵוֹ לִי שְׁבִדּוּק בְּשַׁעַת שֶׁדִּיבֵר יִצְחָק לְעֵשָׂו הַקְּשֵׁבִתִי וְשִׁמְעֵתִי, וְהַדְּבָר נִגּוּעַ אֲלִיךְ, כִּי אִמְרָם אֲלֵיוֹ מִצַּד שֶׁהוּא אָחִיךָ, כִּי שִׁנִּיכֶם רְאוּיָם לְבְּרָכָה אֲלֵא שֶׁאָבִיךָ דְּבָרָם אֶל עֵשָׂו. לְאָמֹר: (ז) הֵבִיאָהּ לִי צִיד וְעָשָׂה לִי מִטְעָמִים וְאִכְלָהּ, הִנֵּה רִבְקָה הַשְּׁמִיטָה כְּמֵה וְכְּמֵה פְּרִטִים בְּדַבְרִיהָ, וְנִרְאָה הַטַּעַם, שֶׁהִי לְרִבְקָה שְׁנֵי מִטְרוֹת בְּמַעֲשֵׂיהָ, א. בִּידְעָה רְשַׁעַת עֵשָׂו, וְנוֹדַע לָהּ בְּרוּה"ק שֶׁהִלָּךְ עֵשָׂו לְשָׂדֶה לְהַבִּיא מֵה שִׁיבִיא, וְמִמִּילָא

⁶ ועפ"י דרש יש מקום לומר, שיצחק ביקש ממנו שיכניס לו בהר המוריה, במקום ששם השיג יצחק את ברכותיו, וכמ"ש חז"ל על ויצא יצחק לשוח בשדה, שיצחק קרא למקום שדה, ואמר לעשו וצא השדה למקום המקדש להביא משם, ומאחר שישחטם שם, הרי היו בדרגת קרבנות, וידוע שאכילת הקרבנות הביאתם להשגת דרגות נבואה וקדושה, ומאכלים אלו רצה לאכול כעת לעת הברכה והתדבקות בשכינה. כיו"ב אמר להלן ראה בני כריח השדה אשר ברכו ה', ובת"י שהוא כמקום המקדש שיקריבו שם קטרת. גם לדברי חז"ל שהוא שדה תפוחים, הנה מקום המקדש נקרא כך, כמ"ש מצאנוה בשדי יער. אלא שעשו לא יצא אל השדה הידוע, אלא וילך השדה לצוד ציד להביא, שהלך בסתם לשדה להביא משם מה שיעלה בידו, ואכן הביא לבסוף כלבא, (ושמא כלב היער הוא החזיר, ולכן ע"י של יער תלויה, ועשו דומה לחזיר הפושט טלפיו, ויל"ע). אבל יעקב הביא שני גדיים ועשאם כעין קרבנות כמ"ש חז"ל שהיה אחד לפסח ואחד לחגיגה, והגם שלא היו ממש, אבל עשאום על דעת כן, וכקרבנות היו עשויות מצד הכונה. אפשר שיצחק שסבר שעשו הוא הבכור ממילא הוא הראוי להקריב, הנה יעשה במקום המקדש וממילא יהיו כקרבנות, אבל בפועל מאחר שיעקב היה הבכור, רק הוא יכל להביא את המטעמים הראויים, שפשיטא שלא היה שקוע בתאוות האכילה, אלא שיהיו טעימים לנפשו הרוחנית, ולכן בעת שעשאם יעקב ושחטם לשמם, ממילא נתקדשו כעין קדושת קרבן והיה שולחן אביו כמזבח, ולכן חלה עליו רוח הנבואה, וכדלהלן בכמה הערות.

ירצה להכשיל את יצחק במאכלות אסורות, ואם כן ראוי למנוע זאת. כמו"כ מאחר שיצחק לא יאכל כי לא יביא הקב"ה תקלה לצדיקיו, הנה תעבור שעת הכושר של הברכה ⁷, והרי יצחק אמר וְאֶבְרָכְכָה לְפָנַי יִקְוֶה לְפָנַי מוֹתִי וּמֵאֲחֵר שִׁיִּצְחָק חוֹשֵׁב שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְמוֹת, וְכַעַת הַזְּמַן הוּא 'לְפָנַי מוֹתוֹ', תֵּעָבֹר הַשְּׁעָה וְלֹא תִשׁוּב. וגם שיצחק לא אמר 'לפני ה' היא בנבואה ששרתה עליה שמעה שתהיה הברכה לפני ה', ולכן שינתה בפרטים שהיא תכין המאכלים ולא יעקב ושאר השינויים, ומכח זה לא חששה שתבוא עליו קללה ולא ברכה : (ח) וְעַתָּה, צְרִיכִים לְמַהֵר וּלְתַקֵּן אֶת שְׁנֵי הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה, וְלִכֵּן בְּנִי שְׂאֵתָה הוּא הָאֲהוּב אֲצִלִּי, מִמִּילָא תְבִין שֶׁלְטוֹבֶתְךָ אֲנִי מִתְכוּוֹנֵת, וְלִכֵּן שְׁמַע בְּקוֹלִי (שמע בקול הוא ציווי, אבל שמע לקול הוא שמיעת הדברים) לְאֲשֶׁר אֲנִי מְצִוָּה אֶתְךָ כִּפְל הַלְשׁוֹן הוּא, אֲלֵא שִׁישׁ כַּאֲן שְׁנֵי צִוּוּיִם, א. לְסִייעַ לְרַבְקָה לְהַכִּין מֵאֲכָלִים רַאווִיִּים לְבַעֲלָהּ, וְזֶה מִחוּבַת הָאִשָּׁה לְבַעֲלָהּ לְהַכִּין מֵאֲכָלוֹ. ב. צִוּוּי הַנּוּגַע לִיעֲקֹב שֶׁהוּא לְטוֹבָתוֹ וְעֲנִינוֹ שֶׁהוּא יִקְבַּל הַבְּרִכּוֹת, שִׁמְעַת בְּקוֹלִי הוּא הַנּוּגַע לְמָה שֶׁאֲנִי צְרִיכָה, וְאִילוֹ לְאֲשֶׁר אֲנִי מְצִוָּה אוֹתְךָ הוּא הַנּוּגַע לִיעֲקֹב שִׁיעֲשֶׂה מִה שֶׁנּוּגַע לְטוֹבָתוֹ: (ט) לְךָ נָא אֵל הַצֵּאֵן וְקַח לִי בִיאָרוֹ חֲזִ"ל שֶׁשֶׁלָּה הִיוּ, וּבְדִין נִטְלַתָּם, וְלִכֵּן קַח אֶת הַשֵּׁייד לִי, מְשֻׁם דִּיִּקְא, וְאִזְ הֵם יִהְיוּ כַעֲיֵן צִידָה בְּשָׂדֵה, אֲבָל הַמְזוּמָנִים תַּחַת יָדָיו אֵינִם דּוֹמִים לְצִוּוּי יִצְחָק לַעֲשׂוֹ. שְׁנֵי לְמַעַן הַכִּין שְׁנֵי סוּגֵי מִטְעָמִים, 'מִטְעָמִים' לְשׁוֹן רַבִּים, אֶחָד מִבוֹשֶׁל וְאֶחָד צֵלִי, וְלִכֵּל אֶחָד מֵהֵם גָּדִי לַעֲצֻמוֹ, שִׁיְהִיָּה הַמֵּאֲכָל דְּבַר שֶׁלֶם, וְהַדְּבַר הַשֶּׁלֶם חֹשֵׁב יוֹתֵר, וְרַאווִי יוֹתֵר לְהַחִיל עֲלָיו בְּרַכָּה ⁸. גְּדִיִּי עֲזִים אוֹ מִשׁוֹם שֶׁטְעָמָם כְּטַעַם הַצִּבִּי הַנִּיצוֹד, אוֹ מִשׁוֹם שֶׁהַעוֹרוֹת שֶׁעִירִים כְּשֶׁעָר הָאָדָם, וְגַם שֶׁהֵם טְבִיִּים לְמֵאֲכָלוֹ, וְכֵאלֵּה אֲכַל בְּכָל יוֹם, [וּדְרָךְ אָדָם זָקֵן שֶׁאֵינּוּ יוֹכֵל לְאֲכֹל מֵאֲכָלִים קְשִׁים, וְהַדְּבַר הַנִּיצוֹד הוּא קֶשֶׁה הַעֵיכוֹל]. וְאֲעֲשֶׂה אֶתְּם מִטְעָמִים לְאָבִיךָ כְּאֲשֶׁר אֶהְיֶה וְאֲנִי יוֹדַעַת מַה הוּא אוֹהֵב עֲתָה, כִּי לְאַחַר שֶׁעָשׂוֹ נִטְרַד מִהַבְּאֵת צִיד לְפָנָה אֲבִיו, מֵאִזְ רַבְקָה הִבִּיאָה לְמֵאֲכָלוֹ, וְהִיא יוֹדַעַת מַה הוּא 'אוֹהֵב' כַּעַת, וְלֹא כִּמוֹ שֶׁאֲמַר יִצְחָק לַעֲשׂוֹ 'כֵּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי בְּעֵבֶר, כִּי הִיא יָדְעָה מַה רַאווִי לוֹ לַעַת הַזֹּאת לְזִקְנוֹתוֹ : (י) וְהִבְאֵתָה הַחֶלֶק הָרַאשׁוֹן שֶׁל הַכֶּנֶת הַמֵּאֲכָלִים לְמַעַן יִשְׁבַּע הָאֵב, הִנֵּה בְּזֶה בְקִשָּׁה שִׁיעֲקֹב יִסִּיעַ וְיִבִּיא לָהּ אֶת הַגְּדִיִּים, אֲבָל עַצֵּם הַהַכְנָה מִתִּיחַס אֵלֶיָּה, אֲבָל הַחֶלֶק הַשֵּׁנִי לְהִבְיָאֵם לְפָנָיו זֶה שֵׁייד רַק לִיעֲקֹב, לִכֵּן אֲמַרָה שִׁיבִיאָם, וְיַעֲשֶׂה זֹאת עַל דַּעַת וּבְאוֹפֵן שֶׁהֵם לְאָבִיךָ וְאֶכֶל בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יְבָרְכְךָ לְפָנַי מוֹתוֹ שֶׁחֶלֶק זֶה הוּא שֵׁייד לְךָ, הֵינִי שֶׁלֹּא יִיצֵא מִשֵּׁם עַד שִׁיִּגְמֹר אֶת כָּל הָעֲנִין בְּטוֹב:

(יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבְקָה אִמּוֹ כִּפְל לְשׁוֹן הוּא, אֲלֵא שֶׁנִּרְאָה לְהַגְדִיר כָּלֵל בְּכָל הַפְּרָשָׁה, 'רַבְקָה' הִיא הַנְּבִיאָה, וּמְדַבֵּר עַל הַנְּבִיאָה שֶׁקְבֵּלָהּ, אוֹ וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גּוֹיִם בְּבִטְנְךָ הוּא שֶׁשִּׁמְעָה בְּרוּה"ק דְּבַרֵּי יִצְחָק לַעֲשׂוֹ, וְכֵן הִלִּיכְתָּ עֲשׂוֹ לְשָׂדֵה, אֲבָל 'אִמּוֹ' הוּא הַנּוּגַע לְדִיבּוּרִים בִּינָה לְבִין יַעֲקֹב, אוֹ בְּדַבְרִים שֶׁעֲשִׂתָּה עֲבוּר יִצְחָק אוֹ יַעֲקֹב. כַּאֲן שׁוֹאֵל יַעֲקֹב אֶת 'רַבְקָה' הַנְּבִיאָה, וְכֵן אֶת 'אִמּוֹ' בְּמַה שֶׁנּוּגַע אֵלֶיָּה, הִנֵּה מַה שֶׁשִּׁמְעָתָ בְּרוּה"ק צִוּוּי יִצְחָק לַעֲשׂוֹ לְהִבְיָאֵם צִיד, אֵינּוּ נּוּגַע אֵלַי שֶׁאֲלֶךְ לְקַבֵּל הַבְּרִכּוֹת, אֲלֵא רַק שֶׁאֵת תְּבִיאָה לִיִּצְחָק לְאֲכֹל קוֹדֵם שִׁיבּוֹא עֲשׂוֹ, [נּוּמִמִּילָא לֹא יִקְבַּל עֲשׂוֹ אֶת הַבְּרִכּוֹת], אֲבָל אֵינִי הַדְּבַר נּוּגַע אֵלַי כָּלֵל, וְהַהוֹכַחָה לְכַךְ הִיא, הֵן עֲשׂוֹ אֲחֵי אִישׁ שְׁעָר וְאֲנָכִי אִישׁ חֶלֶק: (יב) אוֹלִי [גְּדִר תִּיבָה זו, 'הַלּוֹאִי לֹאִי] יִמְשְׁנֵי אָבִי וְאִזְ וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתַּע כְּתוּעָה וּמִתְעָה, וּוְדָאִי וְהִבְאֵתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְּרַכָּה: (יג) וְתֹאמַר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קְלָלָתְךָ בְּנִי וְדָאִי אֵינִי אַחֵר יוֹכֵל לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ קְלָלוֹת

⁷ ובפרט לתרגום יונתן, שהיה זה ליל הסדר, ואמר יצחק לעשו שמגיע הלילה ששערי השמים פתוחים, שמא לשנה אחרת כבר לא יחיה. מטעם זה גם תרגם יונתן שרבקה אמרה ליעקב כדברים האלה שכעת הלילה ששערי שמים פתוחים להריק שפע ברכה והצלחה, ושמה תעבור השעה ולא תשוב.

⁸ ובדברי חז"ל מצאנו, שהיה אחד לפסח ואחד לחגיגה, או שדרשו טובים לבניך שיהיה שעיר אחד לה' ואחד לעזאזל, ונראה שהכל אחד. כי יעקב שהביאם לאביו להכינו לנבואה, הביא שנים, אחד למען הגוף לשחדו להסכים לדיבוק הקדושה וכמו שביאר המלבי"ם, והשני הוא שיהיה כעין מזבח לאכול מסעודת ה', וכך גם הפסח והחגיגה, שהחגיגה באה להאכיל את הגוף בשמחת יום טוב, והפסח הוא מעין אכילת כהנים, שאוכלים מסעודתו של מקום, והפסח הוא הקרבן היחיד שכל ישראל חייבים בו בלי יוצא מן הכלל, והעובר חייב כרת. כיו"ב השעירים של יום הכפורים אחד הוא למען הגוף ואחד לנפש, שהשעיר לעזאזל נושא את העונות ונשאר האדם כשעיר לה', כולו לה'. ולדברינו לעיל שיצחק רצה לאכול מאכלים בקדושת קרבן, הנה יעקב עשאם באופן של קדושת קרבנות, בצורה שאחד יהיה לחגיגה ואחד לפסח, אחד לגוף ואחד לנפש, ודוק היטב.

של אחרים, וכמו שלא יוכל לקחת ברכות של אחרים. אלא כדתרגם אונקלוס שהיא יודעת בנבואה שתבוא עליו ברכה ולא קללה, 'עלי' נתגלה בנבואה מה תהיה 'קללתך בני', שלא תהיה קללה כי אם ברכה. וביותר פשוט, 'עלי' הוא האחריות לסדר שלא יהיה כאן קללה, והרי אתה 'בני' אהובי ואיך אגרום לך תקלה. **אֲךָ שָׁמַע בְּקוֹלִי וַיֵּלֶךְ קָח לִי הַיַּיִן**, לפני שתבין איך יסודר החלק שלך, דבר ראשון לך תסייע לי בחלקי שתקח לי את הגדיים למען הכין סעודה לאביך, וכמו שנתבאר שהיה כאן שני מטרות, ומטרה זו תפקידה של רבקה הוא : **(יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ** שכל הדברים עשה למען אמו, שהיא תעשה כחיובה להכין מאכלו של בעלה. **וַתַּעַשׂ אִמּוֹ** עבורו, מאהבת בנה, **מִטְעָמִים בְּאִשֶּׁר אָהָב אָבִיו**:

(טו) **וַתִּקַּח רֵבֶקָה הַנְּבִיאָה אֶת בְּגָדֵי עֵשָׂו בְּנֵהּ הַגָּדֹל** שצריך לקיים ורב יעבוד צעיר. **הַחֲמֹדֹת** שאנשים רבים חומדים אותם⁹, והם נחמדים למראה עינים. **אֲשֶׁר אֶתָּה בְּבֵית** מאחר שעשו לא יכל לבוא לשמש את אביו כמקדם, נתנם לרבקה למען תשמש בהם את יצחק, אבל מאחר שהיה יצחק סומא לא היה מעלה בבגדים אלה, כי לא ראה את יפים, מטעם זה היו אתה בבית. **וַתִּלְבַּשׂ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵהּ הַקָּטָן** שהוא צריך לקבל את הברכות, והוא עיקר המשך בית אברהם : **(טז) וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעֵזִים הִלְבִּישָׁה עַל יָדָיו וְעַל חֻלְקֵת צִוְּאָרָיו** והיה זה בנבואה לעשות כל אלה, כי על ידי ריח הבגדים נחה עליו הנבואה, ואת הידים משש בשעה שרצה לבדקו, וחלקת צואריו היה נצרך בעת שנסקו:

(יז) **וַתִּתֵּן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֵת הַלֶּחֶם** יצחק לא ביקש לחם, כי לפי דרכו לברך מצד 'תפילה' וכדו', די בטעימה כל שהוא, כל שיערב לחיך ותתענג נפש המברך, אבל בברכה שהיא מצד הנבואה, הנה צריך שיהיה הגוף בתוקף כוחו לקבל כח הנבואה וכמבואר ברמב"ם, ולכן הכינו לו מאכל מרובה של לחם ושני גדיים. גם י"ל על פי פשוט, שרצונה היה שיאכל וישבע וממילא לא יוכל לאכול כלום ממאכלים שיביא עשו¹⁰. **אֲשֶׁר עָשָׂתָה** עבור יצחק להשביעו במאכלים הראויים לו, **בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵהּ** אע"פ שיכלה להביאם בעצמה להאכילו, נתנה אותם ביד בנה שיהיו שלו בכדי שהוא יקבל את הברכות, ועשתה זאת עבור אהבתה את 'בנה': **(יח) וַיָּבֵא אֶל אָבִיו** ולא כתיב 'וילך' ויבוא, לכן אמרו במדרש (ב"ר סה, ז) "ותתן את המטעמים ואת הלחם, לותה אותו עד הפתח, אמרה עד כאן הייתי חייבת לך, מכאן ואילך ברייך יקום לך". היינו, שעד הפתח יש גם לרבקה חיוב להביא את המאכלים שהכינה עבור בעלה, אבל ההכנסה אל יצחק ולקבל הברכות זהו חיובו של יעקב, ולכן מכאן ואילך בוראך יסייע לך. [אבל בפשטות היה זה אהל אחד או קרוב מאד וכך שמעה רבקה הדברים, ולכן לא הוצרך לילך אל אביו]. **וַיֹּאמֶר אָבִי** להכנס עמו בדברים, אבל עשו מיד בהכנסו אמר יקום אבי וכו', שלא כדרך האבות הצדיקים. **וַיֹּאמֶר הַנְּנִי מִי אֶתָּה בְּנִי** בפשטות, משום שהיה קולו דומה לקולו של עשו, שאל מי אתה בני. אבל יש מקום לומר למבואר בהקדמה שלא היה מוחלט אצלו לברך את עשו, אם כן שמא מאחר שהגיע יעקב לפניו ממילא יברך אותו. אלא שיעקב לא ידע שאין הדבר מוחלט אצלו וסבר שרוצה לברך רק את עשו. כמו"כ לא ידע בבירור האם תהיה 'ברכה' או 'נבואה', ולכן הסתיר עצמו : **(יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו** שדיבר עמו בדרך כבוד כעומד לפני 'אביו'. אולם יש מקום לומר, שיעקב לא הסתיר לגמרי שהוא יעקב, ודיבר בקולו הרגיל כפי שהוא, ודיבר עמו באופן של רמז, הלא גם עשו מרמה אותך בדבריו, וגם אני מותר לי לשקר ולומר דברים שאינם אמת. **אֲנִי עֵשָׂו בְּכֶרֶךְ** בפשטות כיזב לו, ודברי רש"י ידועים הבאתים למעלה בהקדמה. **עֲשִׂיתִי בְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי** בפעמים שדברת, **קוּם נָא שְׁבָה** להסב לסעודה

⁹ ובחז"ל שהם בגדי אדם קדמאה, ויש לומר שלכן קראם חמודות משום שאדם קיבלם מאת ה' על שאכל ממה שנחמד למראה. וגם איתא שחמדם מנמרוד, ובמקו"א בארתי שמאחר שזכה להם עשו רק בזכות עצת יעקב, הנה גם יעקב שותף בהם. והרוקח כתב שחמודות מלשון מחוממות, אפשר משום שהיה גומרן בבשמים, ומשום כך הריחו כריח השדה, ומזה הוציאו חז"ל שהיו לו בגדים מיוחדים לשמש בהם את אביו.

¹⁰ ולדרך המדרש שהיה אחד פסח ואחד חגיגה, אפשר לומר שהביאה לו לחם בתורת מצה, ויעקב הביא אח"כ יין לדי' כוסות. או יבואר, שמאחר שהיה כעין קרבנות, דרכם לאכול על השובע, חגיגה על שובע הלחם, והפסח על השובע של על השובע של בשר. גם נוכל לבאר לדברי הת"י שהיה הריח בבגדיו כריח הקטורת, שעשה מעין עבודת מקדש, שהביא לחם כעין לחם הפנים, והבשר היה מעין הזבח, ויין כעין ניסוך היין, ולכן נחה עליו רוח ה'.

ממש, ולא לטעימה כל דהו, וכמו שאמר עשו שיאכל מצידו, ונתבאר למעלה, שיצחק חפץ במטעמים לטעום ולברך ורבקה טרחה שיהיה סעודה ממש. **וְאָכְלָה מִצִּידֵי מַמְזוּנֵי בַחֲיוֹ.** **בְּעֵבוֹר תְּבָרַכְנִי נַפְשְׁךָ:**

(כ) **וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל בְּנוֹ** שלא ידע עדיין איזה 'בנו' הוא, ורצה לברר הדברים עפ"י השאלה הזאת: **מַה זֶה מַהֲרַתְּ לְמִצְאָ בְּנִי** בפשטות, מאחר שחיה טהורה אינה מזומנת מיד, אם כן 'מה זה' איזה בעל חי לקחת שמהרת למצוא, ושמא איננה חיה טהורה.¹¹ **וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יִקְוֶה אֶל־הַיָּד לְפָנָי לְכֹן** הזדמן לי למצוא מיד חיה טהורה. אולם עוד רמז לו, שהוא יעקב, שרצה לראות שמא יסכים יצחק לתת את הברכה ליעקב, ולכן אמר שם שמים. והאמת שאכן הזמין ה' כל הענין ששמעה רבקה והכינה לו מטעמים להביאם לפניו, וכל הענין הקרה ה' 'לפני' שאוכל לקבל הברכות, ואם כן סימן הוא משמים שיעקב יקבל הברכות: (כא) **וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב** כאן הבין יצחק שיעקב הוא העומד לפניו, גם מצד תוכן הדברים וגם מצד מהירות ההבאה, ולכן אמר **גִּישָׁה נָא וְאִמְשֶׁךְ בְּנֵי הָאֵתָה זֶה בְּנֵי עֵשָׂו אִם לֹא** לכאוי' היה צריך לומר לו האתה זה בני עשו אם בני יעקב שהרי לא היו לו בנים אחרים, מכך שפט יעקב בדעתו שיצחק רוצה לתתם לעשו ולא ליעקב, ואפשר שיצחק שעדיין לא גמר את הנסיון האם עשו ראוי לברכה, שהרי באמת לא שב עדיין, רצה לשפוט לפי מה שאמר לו שהוא עשו בנו האם אכן עשו לפניו והוכח ממה שהזמין ה' שהוא צריך להתברך: (כב) **וַיֹּשֶׁב יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו** נראה להגדיר, שבכל מקום בפרשה שכתוב 'יצחק אביו' הכונה לדרגה של הנבואה של יצחק, וגם כאן חשב שיצחק אביו שהוא נביא ודאי יידע הנבואה שנאמרה לרבקה שיעקב יקבל הברכות. **וַיִּמְשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הִקְלָ קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדֵי עֵשָׂו** אמר זאת בקול שישמע הבן, והיה זה בחינה נוספת לדעת מי עומד לפניו, כי אם הוא עשו היה לו להכחיש את הקול, ואם זה יעקב הוא צריך להכחיש את הקול ולהסביר את הידים. גם נראה שמשש רק את ידיו, משום שעדיין היו המטעמים בידי, ולא הגישים עדיין לאביו, ולכן נגע רק בידי: (כג) **וְלֹא הִפְרִיזוּ** לא הצליח להחליט בבירור מי הוא, **כִּי הָיוּ יָדָיו בְּיָדֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׁעָרַת** ומשמים היה שמישש את הידים ולא במקום אחר, **וַיִּבְרַכְהוּ** אפשר שהיה זה בדיקה נוספת, כי אם אין זה עשו, הנה יחשוב שכבר בברכה זו נתקיימה הברכה ולכן לא ישאר עוד, אבל עשו יודע שהברכה צריכה להיות לאחר האכילה דייקא. או שברכו להחזיר האהבה, ולהסיר את הפירוד שנגרם במה שביקש למששו. אולם נראה יותר, שיצחק הגיע למצב של ספק גמור, ולא ידע להכריע מי עומד לפניו, לכן ברכו, כאומר גם אם אתה יעקב גם הנך ראוי לברכה, אולי לא הברכה שהנני מייעד לעשו, אבל גם אתה ראוי לברכה. ולדרכי בהקדמה שיצחק ציוה לעשו ג' דברים בלשון 'לי', וצודה לי, ועשה לי, והביאה לי, הנה ברכו ג' פעמים, בראשונה ברכו על והביאה לי, היינו על שטרח להביא, ובשניה ברכו בעת שהריח בגדיו להלן בפסוק כ"ז, ואז ברכו על שעשה לו והלך לצוד עבורו בשדה, ובירך את היציאה לשדה, ועל עצם האכילה והמטעמים ברכו בברכת ויתן לך ודוק: (כד) **וַיֹּאמֶר אֵתָה זֶה בְּנֵי עֵשָׂו** דע שאני מסופק בדבר, ולכן אבקש שתסייע בעדי לדעת האמת. **וַיֹּאמֶר אָנִי** שיבין מה שיבין, או שהוא עשו או שהוא יעקב, ויברך על דעת מה שרוצה: (כה) **וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִי וְאָכְלָה מִצִּיד בְּנֵי לְמַעַן תְּבָרַכְךָ נַפְשִׁי** הסכים יצחק בדעתו שיאכל ויברך למי שעומד לפניו, ולכן ביקש כך, **וַיֹּשֶׁב לֹו וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לֹו יַיִן וַיִּשְׁתְּ** הטעם שהביא לו יין למרות שלא ביקש, כי אין שמחה אלא בבשר ויין, ובתחילה סבר לברך כעין תפילה וברכת כהנים, והדין הוא שכהן אסור לשתות יין, ולכן לא ביקש מעשו יין, אבל יעקב שראה צורת האכילה, וכמאמר יצחק 'ואכל מכלי' מה שהוא כעין נס, שיאכל מאכלים מרובים כ"כ, וגם יטעם בהם טעמים רבים כ"כ, ומזה הבין שמתקרב יצחק אל הנבואה והשראת

¹¹ ולמבואר לעיל בהערה ששלחו להר המוריה להקריבם שם בתורת שלמים, וזהו ששלחו ה'שדה', יבואר שתמה יצחק איך יתכן שגם מצא וגם שחט וגם הביא במהירות גדולה כ"כ, ותשובת יעקב כי הקרה ה' וכו', וביארו חז"ל שאם לזיווגו הקרה ה', ואם זימן ה' איל תמורתו, ודאי שלמאכלו יזמין ה' במהירות, ולדברינו התשובה נפלאה, כי בהבאת רבקה היה מהירות גדולה שבו ביום שב מחרן, הרי שקפצה הדרך לאליעזר, ובהר המוריה הזמין ה' איל תמורת יצחק לקרבן, הרי שכל מה שנוגע ליצחק עצמו מזמין ה' במעשה נסים, ובסתם כשהיה צד לאביו היה זה עבור עצמו ולכן לקח זמן רב, אבל עתה שנשלח בשליחות יצחק, ודאי שתקפוץ לו הדרך ומיד בהגיעו להר המוריה יזדמן שם ציד לקרבן, וממילא אתי שפיר.

רוה"ק, לכן בעוד אביו אוכל הלך להביא יין, (שהרי היה באהל אחד, או קרוב). וחז"ל אמרו שמלאך הביא לו יין המשומר בענביו, והיה היין כעין סעודת עוה"ב, ושם בסעודה שור בהררי אלף ולויתו, ויצחק טעם בהם טעם בשר בקר וצאן וטעם דגים וכל מעדני עולם, ולכן נוסף גם היין מסוג זה, ללמד שתהיה הברכה מצד הנבואה העתידה להתקיים בסוף הדורות, בעת שיהיה ה' למלך על כל הארץ: (כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יִצְחָק אָבִיו שֶׁהִגִּיעַ יִצְחָק לְדִרְגַת נְבוּאָה וְרוּה"ק, שֶׁהָרִי כָל מִי שֶׁשָּׁמוּ וְשֵׁם אָבִיו בְּנִבְוָאָה בִּידוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא בֶן נְבִיא, וְנִתְעוֹרְרָה רוּחַ הַנְּבוּאָה. גִּשָּׁה נָא וּשְׁקָה לִי בְּנֵי לְעוֹרֵר אֶהְבֵּה גְדוּלָה, וְאָמַר 'לִי', שֶׁלֹּא תִהְיֶה נְשִׁיקָה עַל כַּף יָד וְכָדוּי, אֲלֵא נְשִׁיקָה שֶׁל אֲתִדְבְּקוֹת רוּחַ בְּרוּחַ (עֵינַי אֲבֹן עֲזָרָא וּמְלַבִּי"ם): (כז) וַיֵּשֶׁב וַיִּשְׁק לֹו וַיֵּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ בֵּרְכוּ עַל שְׁטַרְח עֲבוּרוֹ וַיֵּצֵא לְהַבִּיא צִיד עֲבוּרוֹ. אֲדָךְ יֵשׁ לֹמֵר שְׂרִיבֵי הַבְּרִכּוֹת הִיָּה לְהַכִּיֵן אֶת בְּנוֹ לְהַתְּבַרֵךְ עַל יָדוֹ, הֵיִינוּ שְׁבַרְךָ אֶת הַגּוֹף שְׁטַרְח עֲבוּרוֹ, וּבִשְׁנֵית כֶּאֱן בִּירְךָ אֶת רוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהָרוּחַ דּוֹמָה לְקַטּוֹרֵת הַנִּתּוֹן בָּאֵף, וּבְשִׁלִּישִׁית בֵּרְכוּ מִצַּד נִשְׁמַתּוֹ וּמִזְלוֹ הַרוּחָנִי שִׁיזְכָּה לְבִרְכַת וִיתֵן לָךְ וְכוּ'.

וַיֹּאמֶר לְכֹאוּ כֻלְפֵי מַעֲלָה אָמַר, שְׂרָאוּי הוּא לְבִרְכּוֹת הַלְלוּ, רֵאָה רִיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ יְקֹנֵךְ אֲשֶׁר בֵּרְכוּ אִינוֹ חוֹזֵר אֶל הַשְּׂדֵה, אֲלֵא אֶל 'בְּנֵי', שֶׁהָרִי בֵּרְכוּ בְּשֵׁנֵי עֲנִינִים גְּדוּלִים, בְּרַכַת הָאֵרֶץ, וּבְרַכַת הָאִישׁ, הַפְּסוֹק הָרֵאשׁוֹן הִיא הַבְּרַכָּה שֶׁהָאֵרֶץ תִּהְיֶה טוֹבָה עֲבוּרוֹ, וְהַשְּׂנִיָּה שִׁיְהִיָּה גְּדוּל מִצַּד הָאִישׁ, גְּבִיר וּמֶלֶךְ. עַל בְּרַכַת הַשְּׂדֵה אָמַר רֵאָה רִיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ הַשְּׂדֵה, וְלִכֵּן רֵאוּי הוּא לְבִרְכַת הַשְּׂדֵה. עוֹד נוֹסֵף בּוֹ 'אֲשֶׁר בֵּרְכוּ ה"', שֶׁהִקְרָה ה' לְפָנָיו, וְהוּא מְבוֹרֵךְ בְּבִרְכּוֹת שֶׁאָמַר עַד עַתָּה, וְלִכֵּן: (כח) וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִדַּת יַעֲקֹב עֲצֻמָּה הִיא וּפְרֻצַת יָמָה וּקְדָמָה וְכוּ', נַחֲלָה בְּלֵא מִיִּצְרָיִם, אֲבָל כֵּאֵן הִיָּה נְבוּאָה, וּבְרַכָּה שֶׁל יִצְחָק, הֵיִינוּ מֵה שִׁזְכָּה לְהֵם יִצְחָק, וְהוּא קִיבֵלֵם מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים, וְזֶה הָעֲבִיר לִיעֲקֹב¹². מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ הֵיִינוּ שִׁיְהִיָּה דִי לֹו בְּטַל הַשָּׁמַיִם וּשְׁמַנֵי הָאֵרֶץ לְהַצְמִיחַ לֹו רֹוב טוֹבָה, וְכִמוֹ שִׁיִּצְחָק בְּשָׁנוֹת הָרַעֵב זָרַע וְצִמַח לֹו מֵאָה שְׁעָרִים, וְהָגֵם שֶׁלֹא הִיָּה מֵטֵר, מְכַל מְקוֹם הַטַּל וְהַשְּׁמָנִים הַצְּלִיחוּהוּ בְּכַךְ. וְרַב דָּגָן וְתִירְשׁ כֶּבֶר בִּיאֲרָתִי בְּמִקּוּוֹ"א שֶׁלְשׁוֹן רֹוב מֵאַחַר שְׁבֵא גַם עַל הַכְּמוֹת וְגַם עַל הָאִיכּוֹת, בֵּא תְּמִיד לֹמֵר שִׁיְהִי שְׁנִיָּהֵם, אֲלֵא שְׁפַעְמִים הוּא מְדוּיֵק יוֹתֵר לְצַד מְסוּיִם, וְכוֹלָל בְּהַבְּלָעָה גַם אֶת הַנְּקוּדָה הַשְּׁנִיָּה, [כְּמוֹ וְרַב יַעֲבוּד צַעִיר, שֶׁהוּא גַם גְּדוּל בְּשָׁנִים, וְגַם מְרוּבָה בְּאוֹכְלִסִּין, וּמְכַל מְקוֹם יַעֲבוּד צַעִיר, וְדוֹק]: (כט) יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ לְאֲמִים אוֹלֵי כִי בְנֵי חָם הֵם עַמִּים וְעַלִּיהֶם נִגְזַר עֲבַד יְהִיָּה לְאֲחִיו, וְלְאוּמִים הֵם בְּנֵי יִפֶת שֶׁהֵם בְּעַלֵי דַת וּמְלַכּוֹת, וְהָגֵם שֶׁאִינֵם עֲבָדִים בְּעַצְם, לָךְ יִהְיוּ לְעֲבָדִים (וְכַדְמוּכַח בְּדַבְּרֵי יִצְחָק, הֵן כָּל אֲחִיו נִתְּתִי לֹו לְעֲבָדִים, שֶׁהַשְּׁתַחֲוָאָה מוֹרָה עַל עֲבָדוֹת). הֵנָּה גְּבִיר לְאֲחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֶךְ בְּפִשְׁטוֹת, אֲחִיךָ הֵם בְּנֵי אֲבִיךָ (כְּמוֹ בְּפִרְשַׁת יְבוּם שֶׁאֲחִים הֵם בְּנֵי הָאֲב), וְשִׁמָּא הֵיוּ לֹו בְּנִים נוֹסְפִים מִבְּנֵי הַפְּלַגְשִׁים (עֵינַי אֲבֹן עֲזָרָא), וְאֵם אֲמוֹת וְתִנְשֵׂא אֲמֶךְ לְאַחַר, יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֶךְ. אוֹלַם יוֹתֵר נְרָאָה, שְׁלִמְרוֹת שֶׁהֵיוּ רַק שְׁנֵי בְּנִים, הֵנָּה נִתֵן לֹו בְּרִכּוֹת אֲבִרָהֵם וּיִצְחָק, וְלֵהֵם אָמַר ה' כַּךְ, כִּי הֵיוּ לִיִּצְחָק עוֹד אֲחִים מֵאֲב, וְאֵת יִשְׁמַעֵאל בִּירְךָ ה' מֵעַל כָּל בְּנֵי אֲמוֹ הַגֵּר הִיא קַטּוֹרָה, וְלִכֵּן בִּירְךָ בְּלִשׁוֹן הַזֶּה. אֲרִיךְ אֲרוּר וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ מִטְּבַע הָאֲדוֹנִים שֶׁעֲבָדִיהֶם מְקַלְלִים אוֹתָם, וּמֵאַחַר שֶׁנִּיתֵן לֹו עֲבָדוֹת מְעַמִּים וְלְאוּמִים וְאֲחִים, הֵנָּה בְּרֵאשׁוֹנָה אוֹרְרָךְ אֲרוּר, וְלִבְסוּף גַם נְבִרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפַּחוֹת הָאֲדָמָה, שֶׁהַמְּבָרְךְ אֶת יִשְׂרָאֵל יִזְכָּה לְבִרְכָה:

(ל) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבָרְךְ אֶת יַעֲקֹב גּוֹדֵל הֵנֵס שִׁכִּילָה יִצְחָק וְלֹא הִקְדִּים עָשׂוּ אֲפִילוֹ בְּרַגַע אֶחָד. וַיְהִי אֲדָךְ יֵצֵא יַעֲקֹב וְתוֹךְ כַּדִּי שִׁיּוּצָא יַעֲקֹב, כִּי יֵשׁ בְּמִשְׁמַעוֹת הַלְשׁוֹן יִצִּיאָה שְׁנֵי עֲנִינִים, א' שִׁיּוּצָא לְגַמְרֵי מֵהַמְּקוֹם, ב' שִׁיּוּצָא מֵהַעֲנִין שֶׁעֵסֵק בּוֹ, וְאוֹמֵר שֶׁעֲדִיין הִיָּה עֵסוֹק בִּיצִיאָה הָרֵאשׁוֹנָה הֵיִינוּ מִמָּה שֶׁעֵסֵק בּוֹ וְזוֹהִי קִבְּלַת הַבְּרַכָּה מֵאֲבִיו, הֵיִינוּ מֵאַתָּה פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו, אֲלֵא שׁוּדָאֵי הַמְּשִׁיךְ גַם לְצַאֵת בְּפוּעַל מֵהַמְּקוֹם, וְלִכֵּן נֵאמַר לְשׁוֹן יִצִּיאָה נוֹסֶפֶת, וְהֵנָּה וְעִשׂוֹ אֲחִיו כֵּאֲ מִצִּידוֹ הֵיִינוּ צִיד הָרֵאוּי לְאִכִּילַת עָשׂוּ וְלֹא לְאִכִּילַת יַעֲקֹב, וְכִמּוּ"שׁ לְהֵלֵךְ : (לא) וַיַּעֲשׂ גַם הוּא מְטַעְמִים מִצִּיּוֹן הַכְּתוּב שִׁגֵם הוּא' עָשָׂה, וְלִכֵּן הִיָּה לֹו תְּבִיעָה לְקַבֵּל בְּרַכָּה, כִּי הַבְּרַכָּה הִיא גַם הָעִשְׂיָה וְגַם עַל עַצְם הָאִכִּילָה. אוֹלַם

¹² וידוע שהגבורות חמשה הם, גם כאן ברכו בחמשה דברים כפולים שבסופם הם עשרה, כי הם שני קצוות של כל ענין. א. שמים וארץ. ב. דגן ותירוש. ג. עמים ולאומים. ד. אחיך ובני אמך. ה. אוררך ומברכך.

בחז"ל שהביא לו 'כלבי' לאכילה, 'גם הוא' בגי' כלב עם ג' האותיות של כלב ¹³. וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצֵּיד בְּנֵי בַעֲבוּר הַבְּרֵכָה נִפְשָׁךְ לֹא הִתְחִיל בְּדַבְרִים לומר 'אבי' כהנהגת יצחק ויעקב למעלה, וכבר אמרו חז"ל שלכן נענש ב'יקום אלקים' להכרית זרעו, כי כפי הנהגת הבן עם אביו הנהגתו עם בוראו: (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אָתָּה מִסִּתְמָא הַבֵּן מִה אִירַע, אֲלֵא רַצָּה לִהְיוֹת עִמּוֹ בְּדַבְרִים. וַיֹּאמֶר אָנִי בְּנֵךְ בְּכֶרֶךְ עָשׂוּ וְהַבֵּן שֶׁאֵכֵן זֶהוּ הָאֵמֶת, וּבִזְוָה מִתְיַשֵּׁב אִיךְ מֵהָר לְמַצּוֹא, וְאִיךְ הֵבִיא לַחֵם וַיִּין מִה שֶׁלֹּא בִיקֵשׁ, כִּי הִמְתַּבְּרַךְ הָיָה יַעֲקֹב: (לג) וַיִּחְרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מָאֹד נִרְאָה שֶׁחָרַד לְשֵׁנֵי דַבְרֵים, א. מִשּׁוֹם שֶׁאִמַּר עָשׂוּ 'בְּכֹרְךָ' וְאִיךְ טַעָה לְבֶרֶךְ אֶת הַצֵּעִיר קוֹדֵם לְבִכּוֹר. ב. שִׂידַע כַּעֲסוֹ שֶׁל עָשׂוּ, וְחָרַד מֵהַקְּב"ה שֶׁמָּא עֵבֶר עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, כִּי הַבְּכוֹר הוּא הָרְאוּי לְבִרְכָה וְהוּא יִהְיֶה הַכֹּהֵן, וְחָרַד מֵעָשׂוּ עַל כַּעֲסוֹ הַגְּדוֹל. וְחִז"ל דְּרָשׁוּ שֶׁנִּכְנַסָּה עִמּוֹ גִּיהֶנֶם וְלָכֵן חָרַד. וַיֹּאמֶר מִי אֲפֹא הוּא כִּנְגַד כַּעֲסוֹ שֶׁל עָשׂוּ, עָשָׂה עֲצָמוֹ כְּאִינוֹ יוֹדַע, וְשׂוֹאֵל מִי הוּא זֶה, וְהִיכֵן הוּא, הֲלֵא זֶה עֵתָה הִיא כֵּן. הִצֵּד צֵיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל וְאִיךְ יָדַע שֶׁרְצוֹנִי לְאֹכֹל וְצֵיד צֵיד וְהֵבִיא וְכוּ', וְחִז"ל אִמְרוּ וְאֹכַל מִכָּל שֶׁטַעַם טַעַם כָּל מַעֲדָנֵי עוֹלָם, וְזָכָה לְבִרְכַת ה' 'מְכַל', וְהִיא זֶה בְּטָרָם תְּבוּאָה וּמִסִּתְמָא סִימָן מִשְׁמִים הוּא, וְלָכֵן וַאֲבָרְכָהוּ, (וְלָכֵן תִּיבַת וְאִבְרַכְהוּ לְאַחַר בְּטָרָם תְּבוּאָה, לומר שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִיא זֶה בְּטָרָם תְּבוּאָה לָכֵן בְּרַכְתִּיו). וְכִנְגַד מִה שֶׁשִּׁמָּא עֵבֶר עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, אִמַּר גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה כִּי אִם נִזְדַּמֵּן מִשְׁמִים כֵּךְ הָרִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִיּוֹת הַמְּבוֹרָךְ, וּבְמִדְרַשׁ אִמְרוּ שֶׁרַצָּה לְקַלְלוֹ וּמִשְׁמִים אִמְרוּ לוֹ שֶׁהוּא הַמְּבוֹרָךְ וְלָכֵן אִמַּר גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה:

עָשׂוּ נִיסָה לְקַבֵּל בְּרִכּוֹת בְּגִ' אוֹפְנִים: בְּתִלוּנָה עַל אֲבִיו, לְעוֹרֵר כִּנְגַד יַעֲקֹב, וּבִבְקִשַׁת רַחֲמִים עַל עֲצָמוֹ. וּבְגִ' שְׁלֵבִים שֶׁבְּכָל חֶלֶק הִיא זֶה מִצַּד אַחֵר, חֶלֶק א' שֶׁרַצָּה לְקַבֵּל אֶת עֲצַם הַבְּרִכָּה, וּבְחֶלֶק ב' שִׁיבְטֵל מִיַּעֲקֹב אֶת הַבְּרִכָּה, וּבְחֶלֶק ג' לְקַבֵּל בְּרִכָּה חֲדָשָׁה לְעֲצָמוֹ: (לד) כְּשִׁמְעַ עָשׂוּ א] אֶת דְּבָרֵי אָבִיו ב] וַיִּצְעַק צֵעֲקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מָאֹד ג] וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרֵכְנִי גַם אָנִי אָבִי. צַעַק עַל מַעֲשֵׂה אֲבִיו וְכִנְגַד יַעֲקֹב, וְלָכֵן נִפְרַע לְיַעֲקֹב בְּשׂוֹשׁוֹן, וְטַעַן שֶׁגַם הוּא רְאוּי לְבִרְכָה: (לה) וַיֹּאמֶר בָּא אַחֲיֶיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרֵכְתְּךָ: יִצְחָק אֹמֵר לוֹ, שֶׁאֵין עֲלֵיו תְּלוּנָה כָּלֵל, כִּי הִיא זֶה בְּמִרְמָה, וְגַם הִיא זֶה אַחֲיֶיךָ וְגַם הוּא שִׂידַב בְּבִרְכּוֹת אֵלּוּ, וְאֵין אִפְשָׁרוֹת לְתַת לָךְ 'גַּם' בְּרִכָּה, כִּי לִקַּח 'בְּרִכְתְּךָ' הֵינּוּ אֶת הַבְּרִכָּה שֶׁאֵין יָכוֹל לְתַת לָךְ, כִּי שֶׁאֵר הַבְּרִכּוֹת אֵינָן תְּלוּיוֹת בּוֹ.

חֶלֶק ב': כַּעַת מִנְסָה עָשׂוּ מִצַּד יַעֲקֹב, (לו) א] וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב ב] וַיִּעֲקְבֵנִי זֶה פְּעַמִּים אֶת בְּכֹרְתִי לְקַח וְהִנֵּה עָתָה לְקַח בְּרֵכְתִי ג] וַיֹּאמֶר הֲלֵא אֲצַלְתָּ לִי בְּרֵכָה: א' הַאֲשַׁמָּה תְּלוּיָה בְּמַה שֶׁקָּרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, וְשׂוֹב יֵשׁ כֵּן תְּלוּנָה עַל יִצְחָק, ב' טַעַן שִׁיעֲקַב אֵינוֹ רְאוּי לְכַךְ בְּעַצֵּם, אֲלֵא הוּא אֹרֵב לִי, בַּעַת שֶׁאֵינִי מְצַלִּיחַ הוּא גּוֹנֵב אֶת חֶלְקִי, וּבְחִז"ל אֵינִי שְׁבַשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ לֹא הִצַּלִּיחַ עָשׂוּ בְּצִידוֹ, וְלָכֵן טַעַן שֶׁהִנֵּה הוּא אֹרֵב לִי וּבִיּוֹם שֶׁאֵינִי מְצַלִּיחַ בְּצִיד מִיָּד הוּא נוֹטֵל מִחֶלְקִי. ג' מִכָּל מְקוֹם תִּתֵּן לִי בְּרִכָּה נִפְרַדָּת וְאַחֲרָת, אוֹ מִלְשׁוֹן שְׁאֲרִית, מִמֶּה שֶׁנִּשְׁאַר בִּידֶךָ. עַל זֶה הִשִּׁיב לוֹ יִצְחָק (לז) וַיִּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעָשׂוּ הֵן גְּבִיר שְׁמֵתִי לָךְ וְאֶת כָּל אַחֲיוֹ נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגָן וְתִירֵשׁ סִמְכַתִּיו וְלָכָה אֲפֹא מִה אֲעִשֶׂה בְּנִי: הִנֵּה בְּכָל הַנוֹגַע לְיַעֲקֹב אֵין לִי מִה לְסִייעַ לָךְ (וּבִפְרָט שֶׁאֵתָּה נּוֹדַע לִי שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, הָרִי הַבְּרִכּוֹת רְאוּיוֹת לוֹ, וּבִפְרָט הַעֲנִין שֶׁל הַמַּלְכוּת וְהַשְׁרָרָה), שֶׁהָרִי גְבִיר שְׁמֵתִי לָךְ וְכוּ' וְלֹא יוֹעִיל בִּידֶךָ שׁוֹם בְּרִכָּה כִּי מִה שֶׁקָּנָה עֲבַד קָנָה רַבּוֹ, וְאֶת כָּל עֵיקָר מְזוֹן הָאָדָם נָתַתִּי לוֹ, וְאִם כֵּן אֵין לִי מִה לְעִשׂוֹת לָךְ לְסִייעַ בְּעִנְיִן.

חֶלֶק ג': כַּעַת מִנְסָה עָשׂוּ לְקַבֵּל בְּרִכָּה מְצִידוֹ, הֵינּוּ מִצַּד עָשׂוּ, אַחֵר שֶׁרַאָה שֶׁלֹּא יוֹכֵל לְקַבֵּל אֶת הַבְּרִכָּה עֲצָמָה מִיִּצְחָק, וְגַם לֹא לְבַטֵּל בְּרִכְתֵּי יַעֲקֹב. (לח) וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֵל אָבִיו א] הַבְּרֵכָה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי ב] בְּרֵכְנִי גַם אָנִי אָבִי ג] וַיִּשָּׂא עָשׂוּ קִלּוֹ וַיְבַדֵּךְ: הוּא טוֹעֵן, תְּלוּנָה עַל אֲבִיו, וְכִי רַק בְּרִכָּה אַחַת

¹³ וַיִּשׁ שְׁכַתּוֹב בְּהֵם שֶׁהֵבִיא כְּלָב הַיַּעַר, וְנִרְאָה לִי שֶׁהוּא חֲחִזֵּר, וַיְדוּעַ שֶׁעָשׂוּ דוֹמָה לְחִזֵּר שְׁפוּשֵׁט טַלְפִּיּוֹ, וְלָכֵן עִ' שֶׁל יַעַר תְּלוּיָה, וְהֵבִיא 'מְצִידוֹ' הֵינּוּ מִמְהוּתוֹ, לְעוֹמֵת יַעֲקֹב שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי גְדִיִּים שֶׁהֵם מִסְמָלִים אֶת מְהוּתוֹ, הִנֵּה עָשׂוּ הֵבִיא מִמֶּה שֶׁהוּא מְהוּתוֹ.

היא לך, וכתמה על אביו, ב' התלונן וכי רק יעקב הוא בנך הלא גם אני אבי, ובשלישית בכה לעורר רחמים, ואיתא בחז"ל שהוא מהשלושה שבכו ושמע ה' תפילתם. נמצא שתוכן הדברים הם לעורר רחמים על עצמו, אלא שעורר רחמים באופן של תלונה על אביו וכנגד יעקב ובבקשת רחמים על עצמו. ושים לב, שלא ענהו יצחק כלל על טענותיו, אלא שבכל פעם ביאר לו רק נקודה אחת בדבריו, בראשונה שאינו יכול לתתו את הברכה עצמה כי לקחה אחיו, בשנייה שאין לו ברכה מה לתת לו, ובשלישית לא ענהו על עצם הטענה, אלא רק שהתעוררות הבכי גרם שיספר לו הנבואה.

(לט) וַיַּעַן יַצְחָק אָבִיו [נזכר יצחק אביו, כי היה בדרגת נבואה וכמ"ש], וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַנְּהָה זֶה עֵתָה נִתְחַדֵּשׁ לִי בִנְבוּאָה, כִּי מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל שְׁמַשְׁמִים בִּירְכּוּ שֶׁבֶכֶל מְקוֹם שֶׁתְּדוֹר וַיְהִיָּה שֶׁם מוֹשֵׁבֶךָ, תִּזְכָּה שִׁיְהִי שֶׁם מִשְׁמַנֵּי אֶרֶץ וְטַל שְׁמַיִם מֵעַל, וְזָכָה לִכְךָ מִשׁוֹם שֶׁהֵלֶךְ לְצוּד לֵאבִיו בְּשֵׂדָה, לִכֵּן הַקְּדִים אֶת הָאֶרֶץ לְשִׁמְיָם, וְגַם לְמַבּוּאָר שֶׁאֵת יַעֲקֹב בִּירַךְ בִּנְבוּאָה הָרִי הַקְּדִים שְׁמַיִם לְאֶרֶץ, כִּי הִנְבוּאָה מֵהַשְּׁמַיִם וְאֲחִי"כ בְּאֶרֶץ. הָרִי הוּא כְּאוֹמֵר לוֹ, הִנֵּה הַבְּרִכּוֹת שֶׁל הַפְּסוּק הֵרָאשׁוֹן אֵינְךָ צָרִיךְ לָהֶם, כִּי יִהְיוּ לְךָ בְּכֹל מְקוֹם שֶׁהוּא. וְעַל הַנוֹגַע לְבְּרִכּוֹת שֶׁל הַפְּסוּק הַשְּׁנִי : (מ) וְעַל חֲרָבֶךָ תִּתְּיָה תִתְקִיִּים, כְּמוֹ שֶׁהִלַּכְתָּ לְצוּד וְלִהְרוֹג בְּעֵלֵי חַיִּים לְמַאֲכָלִי, וּמִמִּילָא לֹא תִצְטָרֵךְ שִׁיעֲבֹדֶךָ עֲמִים וְכוּ' לִירֵשׁ אֶת שַׁעַר שׁוֹנְאִיךָ, כִּי יִתְפַּחְדּוּ מִמֶּךָ. וְאַתָּה אֲחִיךָ תִּעֲבֹד יַעֲן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, וְהוּא קִיבֵל אֶת הַבְּרִכּוֹת, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּנְבוּאָת וְרַב יַעֲבֹד צַעִיר, הֵינּוּ שֶׁבִּנְקוּדָה זֶה שֶׁל הַבְּרִכּוֹת אֵין בִּידֵי לְסִייעַ לְךָ שֶׁגַם לְךָ יִהְיֶה כֵךְ, אֲבָל וְהֵיָה בְּאִשֶׁר תִּרְיֵד כְּאִשֶׁר תִּצְלִיחַ לְהוֹרִידוֹ בְּרוּחָנִיּוֹת (וּבִמְדַרְשׁ שִׁיגְזוֹר עֲלֵיו שְׁמֵדוֹת, אֲכֵן זֶה תְּלוּי בְּאֵם יַעֲקֹב עֲצֻמוֹ יַעֲזוּב אֶת הַתּוֹרָה קוֹדֵם לְכֵן, כְּמִשְׁ"ש). אוֹ יֹאמֵר, שֶׁבַעֵת שִׁיגִיעַ הַזְּמַן שֶׁאֲדוּם יִהְיֶה מֶלֶךְ גּוֹיִם ¹⁴, וְהוּא יִרְדֵּה בְּאוֹמוֹת אַחֲרוֹת, אֲזִי יִגִיעַ הַזְּמַן הַמְּעוֹתֵד לְכֵךְ, וְאֲזִי וּפְרָקֶתָ עָלָיו מֵעַל צְוֹאֲרֶךָ כִּי קִיבֵל אֶת הַבְּרִכּוֹת מִצֵּד הִנְבוּאָה וְדִרְגַת יַצְחָק בַּעַת הַהִיא, לֹא בְּרִכָּה שֶׁל יַצְחָק עֲצֻמוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁזָּכָה לָהֶם רַק מִצֵּד הִנְבוּאָה, הִנֵּה בַעַת שֶׁאֵין יַעֲקֹב רְאוּי לְנְבוּאָה אֵין בּוֹ קִיּוֹם לְבְּרִכּוֹת אֵלוֹ, וְאִם תִּרְיֵד אוֹתוֹ מִדְּרַגְתּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מַעֲלָה זֶה, הָרִי שֶׁלֹּא קִיבֵל אֶת הַבְּרִכּוֹת. אֲכֵן הִנְבוּאָה מִצֵּד עֲצֻמָּה תִתְקִיִּים לְעֵתִיד בַּעַת שִׁיְהִיָּה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאֶרֶץ, וְכֹכֵל נְבוּאָה:

שבת שלום ומבורך

¹⁴ עיין מדרש ותדעל מלך גוים.